

**АКАДЕМИЯИ ИДОРАКУНИИ ДАВЛАТИИ
НАЗДИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

Бо ҳуқуқи дастнавис

ТДУ-327+355/359(575.3)

ТКБ -66.5+68(2 тоҷик)

Х – 45

ХИДИРОВ НОЗИМҶОН НАИМҶОНОВИЧ

**ҲАМКОРИҲОИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН БО
КИШВАРҲОИ ОСИЁИ МАРКАЗӢ ДАР СОҲАИ АМНИЯТ:
ҲОЛАТ ВА ДУРНАМОИ ИНКИШОФ**

АВТОРЕФЕРАТИ

**диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмӣи номзади илмҳои сиёсӣ
аз рӯйи ихтисоси 23.00.04 – Проблемаҳои сиёсии муносибатҳои
байналмиллалӣ: инкишофи глобалӣ ва минтақавӣ**

ДУШАНБЕ – 2025

Диссертатсия дар кафедраи сиёсатшиносӣ ва робита бо ҷомеаи факултети дипломатия ва сиёсати Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон омода гардидааст.

Роҳбари илмӣ: **Муҳаммад Абдурахмон Навруз** – доктори илмҳои сиёсӣ, профессор, узви вобастаи АМИТ, сарҳодими илмӣ шӯъбаи масъалаҳои сиёсии муносибатҳои байналмилали Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А. Баҳоваддинови АМИТ.

Муқарризонии расмӣ: **Каримов Шамсиддин Турсунматович** – доктори илмҳои сиёсӣ, сарҳодими илмӣ шӯъбаи ИМА ва Канадаи Институти омӯзиши масъалаҳои давлатҳои Осиё ва Аврупои АМИТ.
Амиров Толиб Шарифович – доктори фалсафа (PhD) аз руи ихтисоси 6D050200 сиёсатшиносӣ (23.00.04), дотсенти кафедраи фанҳои гуманитарӣ ва табиӣ – риёзии Институти иқтисодиёти ҷаҳон ва муносибатҳои байналмилалии Донишгоҳи байналмилалии сайёҳӣ ва соҳибкории Тоҷикистон.

Муассисаи пешбар: Донишгоҳи давлатии Кулоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ.

Ҳимояи диссертатсия «22» ноябри соли 2025, соати «10:00» дар ҷаласаи шурои диссертатсионии 6D.KOA-079 назди Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А.Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон (734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ) баргузор мегардад.

Бо матни диссертатсия дар китобхонаи илмӣ ба номи Индира Гандии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон ва сомонаи расмӣ Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А.Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон (www.ifppanrt.tj) шинос шудан мумкин аст.

Автореферат «__» _____ соли 2025 фириристода шуд.

Котиби илмӣ
шурои диссертатсионӣ,
номзади илмҳои сиёсӣ
Email: Sanginov1953@mail.ru

Сангинов Н.Н.

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзун таҳқиқот. Осиёи Марказӣ ҳамчун минтақаи дорои таърихи бой ва равандҳои мураккаби геосиёӣ давраи тағйироти назаррасро аз сар мегузаронад. Дар ин замина, ҳамкориҳои байни давлатҳои ин минтақа аҳамияти махсус пайдо мекунад. Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки мавқеи муҳимми ҷуғрофӣ ва бо дигар кишварҳои Осиёи Марказӣ робитаҳои гуногуни фарҳангӣ ва таърихӣ дорад, дар ташаккули суботу шукуфоии минтақавӣ нақши калидӣ дорад. Ҳаминтавр, мубрамии таҳқиқи ҳамкориҳои Тоҷикистон бо давлатҳои Осиёи Марказӣ бо чанд омил вобаста аст. Якум, ин вобастагии афзояндаи иқтисодиёти минтақа аст. Чаҳонишавӣ ва таҳкими равандҳои ҳамгирӣ ҳамкориро дар соҳаи савдо, энергетика, нақлиёт ва коммуникатсия барои таъмини рушди устувори иқтисодӣ ва баланд бардоштани рақобатпазирии кишварҳои Осиёи Марказӣ дар бозори ҷаҳонӣ муҳим мегардонад.

Дуюм, масъалаҳои амният ва субот барои кишварҳои минтақа афзалиятнок боқӣ мемонанд. Таҳдидҳои терроризм, экстремизм, қочоқи маводи муҳаддир ва ҷинояткориҳои фаромарзӣ талошҳои ҳамоҳангшуда ва амалҳои муштараки ҳамаи давлатҳои Осиёи Марказиро ташкил менамоянд. Тоҷикистон ҳамчун кишваре, ки марзи тулонӣ бо Афғонистон дорад, дар таъмини амният дар марзҳои ҷанубии минтақа нақши муҳим мебозад.

Сеюм, ҳамкориҳои фарҳангӣ ва гуманитарӣ ба таҳкими ҳамдигарфаҳмӣ ва эътимод байни халқҳои Осиёи Марказӣ мусоидат карда метавонад. Табодули таҷриба дар соҳаи маориф, илм, фарҳанг ва санъат имкон медиҳад, ки арзишҳои умумии таърихӣ ва фарҳангӣ ҳифз ва инкишоф дода шаванд, инчунин ба ташаккули худшиносии минтақавӣ мусоидат кунанд.

Чорум, вазъи геосиёсии ҷаҳон ва минтақа ба равандҳои ҳамкориҳои байни давлатҳои Осиёи Марказӣ таъсири назаррас мерасонад. Мавриди қайд аст, ки рақобати афзоянда байни қудратҳои бузург барои нуфуз дар минтақа аз кишварҳои Осиёи Марказӣ талаб мекунад, ки стратегияи ҳамоҳангсозии сиёсати хориҷиро барои ҳимояи манфиатҳои миллии худ таҳия кунанд. Таҳқиқоти мазкур ба таҳлили вазъ ва дурнамои рушди ҳамкориҳои

Ҷумҳурии Тоҷикистон бо давлатҳои Осиёи Марказӣ дар соҳаҳои гуногун, махсусан ҳамкориҳои амниятӣ равона шудааст.

Дар соҳаи амният ҳамкориҳои Тоҷикистон бо дигар кишварҳои Осиёи Марказӣ дар мубориза бо таҳдидҳои нави ҷаҳонӣ дар таҳқиқоти илмӣ баррасӣ гардида, ҷанбаи геосиёсии таҳқиқот таҳлили таъсири омилҳои беруна ва равандҳои ҳамкорӣ байни Тоҷикистон ва дигар кишварҳои Осиёи Марказӣ муҳимияти қори илмиро нишон дода метавонад.

Ғайр аз ин, мубрами таҳқиқи масъалаҳои амниятӣ дар Осиёи Марказӣ ба як қатор омилҳои вобаста аст, ки аҳамияти минтақавӣ ва байналмиллалӣ доранд. Минтақаи Осиёи Марказӣ, ки дар буриши манфиатҳои геосиёсии қудратҳои бузурги ҷаҳонӣ ва хатсайрҳои трансконтиненталӣ қойгир аст, ба таври анъанавӣ бо вазъияти мураккаб ва тағйирёбанда ҳос аст. Пас аз ғурупошии Иттиҳоди Шуравӣ давлатҳои Осиёи Марказӣ бо зарурати таъмини мустақилонаи амнияти миллии худ рӯ ба рӯ шуданд, ки чунин вазъ ташкили институтҳо, стратегияҳо ва механизмҳои нави ҳамкориро талаб мекард.

Дар шароити тағйирёбии вазъи геополитикии муосир, ки бо шиддат гирифтани рақобат байни қудратҳои пешрафтаи ҷаҳон, афзоиши ғайриқонунии гурӯҳҳои террористӣ ва экстремистии фаромиллӣ, инчунин паҳншавии ҷинояткориҳои фаромиллӣ ва дигар ҷолишҳои ҷаҳонӣ тавсиф мешавад, таҳлили таъмини субот ва амният дар Осиёи Марказӣ аҳамияти аввалиндараҷа пайдо мекунад. Ин минтақа, ки сохтори мураккаби геосиёсӣ дорад ва мушкilotи зиёди иҷтимоию иқтисодиро аз сар меғузаронад, ба омилҳои таъсири беруна хеле осебпазир боқӣ мемонад. Таҳдидҳои беруна, аз ҷумла ғайриқонунии созмонҳои байналмилалӣ террористӣ ва дигар шаклҳои ҷинояткориҳои фаромиллӣ, осебпазирии минтақаро шадидтар мекунад. Аз ин рӯ, асоснок намудани роҳҳои пешгирӣ ва муқовимат бо зухуроти номатлуби ҷомеа яке аз муҳимияти қори диссертатсионӣ ба ҳисоб меравад.

Ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо давлатҳои Осиёи Марказӣ дар соҳаи амният тавассути механизмҳои гуногунҷанба, ки доираи васеи самтҳоро фаро мегиранд, амалӣ карда мешавад. Аз ҷумла, Тоҷикистон дар ғайриқонунии як қатор созмонҳои минтақавӣ, аз

қабилӣ Созмони Аҳдномаи амниятӣ дастаҷамъӣ (СААД), Созмони Ҳамкории Шанхай (СҲШ) ва соҳтори Минтақавии зиддитеррористии СҲШ ғаёлона иштирок мекунад. Дар доираи ин форматҳои институтсионалӣ мубодилаи мунтазами иттилоот амалӣ карда мешавад, машқҳои муштараки ҳарбӣ гузаронида мешаванд ва инчунин амалиётҳо оид ба муқовимат ба таҳдидҳои терроризм ва экстремизм ҷамоҳанг карда мешаванд.

Бояд тазаккур дод, ки муносибатҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамкориҳои дучониба ва бисёрҷонибаро бо ҳамаи давлатҳои Осиёи Марказӣ дар соҳаи амният рушд медиҳад. Созишномаҳои ҳамкорӣ байни Вазоратҳои мудофия, Вазоратҳои қорҳои дохилӣ ва дигар идораҳои масъули таъмини амният ба имзо расидаанд. Табодули таҷриба, машқҳои муштарак, инчунин лоиҳаҳои муштарак оид ба мустаҳкам намудани сарҳад амалӣ карда мешаванд.

Ҳамкорӣ дар соҳаи амнияти сарҳадӣ низ бо дарназардошти марзҳои тулонии байни давлатҳои Осиёи Марказӣ ба ҳамкорӣ дар соҳаи амнияти сарҳадӣ диққати махсус дода мешавад. Маълумот дар бораи ҳаракати шахсон ва борҳо аз сарҳад мубодила карда мешавад, амалиёти муштарак оид ба пешгирии қочоқи маводи мухаддир ва силоҳ гузаронида мешавад ва инчунин барои таҳкими инфрасохтори сарҳадӣ чораҳо андешида мешаванд.

Дар ҳамкорӣ вобаста ба самти мубориза бо терроризму экстремизм дар Тоҷикистон ва дигар давлатҳои Осиёи Марказӣ пешравиҳои назаррас дида мешавад ва хусусиятҳои махсуси худро дорад. Табодули иттилоот дар бораи фаъолияти созмонҳои террористӣ ва экстремистӣ, амалиёти муштарак оид ба пешгирии фаъолияти гурӯҳҳои экстремистӣ, инчунин чораҳо оид ба пешгирии радикализатсияи аҳоли амалӣ карда мешаванд.

Дар шароити чолишҳо ва таҳдидҳои муосир, ки ба амнияти минтақа нигаронида шудаанд, масъалаи рушди ҳамкориҳои байниидоравӣ дар доираи системаи таъмини амнияти миллии кишварҳо ба миён меояд. Барои ноил шудан ба таъсири синергетикӣ дар муқовимат ба таҳдидҳо, механизмҳои ҳамоҳангсозии байни субъектҳои асосӣ, ба монанди Вазорати мудоғиба, Вазорати корҳои дохилӣ ва дигар идораҳои махсус бояд такмил дода шаванд.

Рушди ҳамкорӣ дар соҳаи мубодилаи иттилоот ва таҳлил: ҳамкорӣ дар соҳаи мубодилаи иттилоот ва дурнамои инкишоф, аз ҷумла тавассути ташкили марказҳои муштаракӣ таҳлилий ва мубодилаи таҷрибаи коршиносони соҳа бояд рушд ёбад.

Ҷалби шарикони байналмилалӣ низ яке аз масъалаҳои муҳиме ба ҳисоб меравад, ки дар он Созмони Милали Муттаҳид, Иттиҳоди Аврупо, СААД, СҲШ ва дигар созмонҳои байналмилалӣ ба ҳамкорӣ дар соҳаи амният дар Осиёи Марказӣ бояд мавриди таҳқиқ қарор ёбанд.

Дар маҷмӯъ, ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо давлатҳои Осиёи Марказӣ дар соҳаи амният омили муҳимми таъмини субот ва амният дар минтақа мебошад. Рушди минбаъдаи ин ҳамкорӣ, ки ба эътимоди тарафайн ва баҳисобгирии манфиатҳои ҳамаи ҷонибҳо асос ёфтааст, ба таҳкими амнияти минтақавӣ ва муқовимат ба таҳдидҳои умумӣ мусоидат хоҳад кард. Аҳамияти ин тадқиқот бо зарурати таҳияи тавсияҳои илмӣ барои такмили механизмҳои ҳамкорӣ дар соҳаи амният ва мутобиқ шудан ба мушкilot ва таҳдидҳои нави ҷаҳон муҳимияти мавзӯи мазкурро тасдиқ менамояд.

Дарачаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Тули солҳои охир фаъолияти ҳамкориҳои байналмилалӣ дар сатҳи гуногун аз ҳарвақта дида диққати олимону муҳаққиқонро бештар ба худ ҷалб намуда истодааст. Дар ин самт олимони соҳаи илмҳои иҷтимоӣ, бахусус илмҳои сиёсӣ ва муносибатҳои байналмилалӣ тавачҷуи бештар зоҳир намудаанд. Таҳлили адабиёти илмӣ нишон медиҳад, ки масъалаи муносибатҳои минтақавӣ ва байналмилалӣ, иштироки давлат дар созмонҳои гуногуни минтақавӣ, алоқамандӣ ва ташаббусҳои хориҷии давлатҳо дар тақвияти фаъолият ва амнияти минтақавии давлат дар асарҳои олимону донишмандон бештар ба назар мерасанд.

Бо мақсади таҳқиқи таҳкими мавзӯи диссертатсия, мо ба маҷмуи осори муҳаққиқони хориҷӣ ва ватанӣ муроҷиат намуда, барои таҳлили илмӣ онҳоро ба якҷанд гурӯҳ ҷудо намудем.

Ба гурӯҳи аввал корҳои илмӣ-таҳқиқотии муҳаққиқони ғарбро дохил намудем, зеро онҳо масъалаҳои ҳамкориҳои байналмилалию минтақавиро мавриди паҷуҳиши ҳамаҷаҳафа за ҷумла дар соҳаи

амният ва манфиати давлатӣ қарор додаанд, ба монанди Г. Моргентау [1], З. Бжезинский [5], С. Ҳантингтон [30], Г. Киссинджер [12], М. Тетчер [27], И. Адизес [2] ва дигарон оиди ин масъалаҳои муҳимми давлатӣ таҳқиқотҳои илмӣ анҷом додаанд.

Масалан, Г. Моргентау нахустин шуда, дар таҳкими ҳамкориҳои байналмилалӣ масъалаи Ҳимояи манфиатҳои миллиро дар мадди аввал гузошта, мақом ва нақши манфиатҳои миллиро дар сиёсати байналхалқӣ зарурӣ медонад ва дар осори илмӣ хеш бахсҳои домнадори масъалаи мазкурро «мубоҳисаи бузург» номидааст [1, с. 78].

Александр фон Гумбольдт сайёҳ ва таҳлилгари олмонӣ бошад, яке аз аввалинҳо шуда Осиеи Марказиро ҳамчун минтақаи алоҳида таҳқиқ кардааст [9].

З. Бжезинский сиёсатшиноси амрикоӣ дар осори хеш вазъияти сиёсӣ ИМА-ро дар ояндаи дуру наздик ҳамчун давлати абарқудрат дар муносибатҳои байналмилалӣ таҳлил намудааст [5].

С. Ҳантингтон дар осораи «Бархурди тамадунҳо» қайд менамояд, ки шароити муосир хатарноктарин низоъҳои байналмилалӣ на байни синфҳои гуногуни иҷтимоӣ балки байни тамаддунҳои гуногуни ҷаҳонӣ ба вуқӯъ омада мебошад [30].

Г. Киссинджер дар асараш тартиботи ҷаҳонӣ чунин мешуморад, ки сиёсати муосири ҷаҳонӣ, дар шароити кунунӣ бештар бо иштироки давлатҳои ғарбӣ амалӣ гардидааст [12, с. 24].

Олими англис И. Адизес дар асари худ «Фикрони дар бораи сиёсат» қайд менамояд, ки ояндаи ҳаёт дар рӯи замин аз қарорҳои сиёсии қабулнамудаи акторҳои сиёсӣ вобастагӣ дорад» [2, с. 6].

Ба гурӯҳи дуввум осори олимони русро метавон дохил намуд, ки дар ин ҷода таҳқиқоти назаррас анҷом додаанд, ба монанди Е.М. Примаков [23], Р.Р. Алиева [3], Л.В. Савил [26], В.Л. Хмылев [31], П.А. Цыганков [32], В.Н. Федоров [29] ва дигарон.

Примаков, Е.М., дар осори худ «Муносибатҳои байналмилалӣ дар авалҳои асри ХХI» қайд менамояд, ки рукнҳои асосии сиёсати байналмилалиро ривҷ додани муносибатҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ бо ҳамаи мамлакатҳои пешқадам, умумиятҳои калони иҷтимоӣ ва воҳидҳои иҷтимоӣ маъмури ташкил медиҳанд [23, с. 195].

Р.Р. Алиева дар осори худ “Амалишавии ҳадафҳо геополитики дар Осиёи марказӣ” ишора менамояд, ки ҷиҳатҳои зарурии муносибати байни давлатҳоро шартномаҳо ва созишномаҳои нав дар бар мегирад, ки ин асоси муносибати байналмилалиро ташкил менамояд [3, с. 75].

Л.В. Савил доир ба таҳдидҳои байналмилалӣ, махсусан ҷангҳои иттилооти (кибер ҷангҳо)-ро таҳқиқ намуда қайд менамояд, ки масъалаи мазкур дар шароити муосир дар самти ҳамкорҳои байналмилалӣ бештари сиёсатшиносонро ба ташвиш овардааст [26, с. 10].

В.Л. Хмылев қайд менамояд, ки ҳамкориҳои байнидавлатӣ раванди амалӣ намудани қарорҳои сиёсии ба мувофиқарасидае мебошад, ки дар доираи муносибатҳои байнидавлатӣ зоҳир мегардад ва иштирокдорони он бо назардошти манфиатҳои тарафайн барои ба даст овардани фоида саъю талош меварзанд [31, с. 125].

П.А. Цыганков дар осори худ “Назариҳои муносибатҳои байналмилалӣ” қайд менамояд, ҳамкориҳои байнидавлатӣ рафтори бошуурона ва оқилонаи иштирокчиёни низоми муносибатҳои байналмилалӣ ба шумор рафта, ҳимояи манфиатҳои миллии худро бо дарназардошти манфиатҳои дигарон амалӣ менамоянд [32, с. 49].

Ба гурӯҳи сеюм метавон осор ва таҳқиқоти олимони ватаниро дар самти ҳамкориҳои байналмилалӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон, рушди сиёсати хориҷии кишвар ва иштироки Тоҷикистон дар созмонҳои байналмилалӣи минтақавӣ ғолибан аз ҷониби олимони ватанӣ таҳлилу баррасӣ шудаанд, метавон дохил намуд. Аз муҳаққиқони муосир дар ин самт А.Н. Муҳаммад [16,17], М.У. Хидирзода [18], Г.Н. Зокиров [10], Т.Назаров [20], С. Ятимов [33], Ш.Ш. Ризоён [25], ва дигарон ба омӯзиши манфиатҳои геополитикии Тоҷикистон, рушди сиёсати хориҷии Тоҷикистон, мустаҳкам намудани мавқеи байналмилалӣи кишвар дар минтақа ва тавсеаи ҳамкориҳои минтақавӣи байналмилалӣи Тоҷикистон бахшида шудаанд. Масъалаи рушди сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва иштироки давлат дар ҳамкориҳои байналмилалӣи минтақавӣ дар асарҳои гуногуни онҳо таҳлилу баррасӣ гардидаанд.

А. Н. Мухаммад муҳаққиқ тоҷик дар таҳқиқоти ҳеш бештар ба масъалаҳои назариявӣ методологии ҳифзи манфиатҳои миллӣ, истиқлолияти сиёсӣ, амнияти миллӣ, ҳувиати миллӣ, муносибатҳои сиёсӣ байналмилалӣ, ҳавфу хатар ва таҳдидҳои замони муосир ва дигар раванҳои мухталифи ҳаёти сиёсӣ таваҷҷӯҳ намудааст [16,17].

М.У. Хидирзода А.Н. Мухаммад ва Х.Қ. Сафарализода дар якҷоягӣ ба масъалаи назариявӣ ва методологии симои дохилии давлат аз истиқлолият ва ваҳдати дохилӣ, идеологияи сиёсӣ, психологияи ҷомеа, масъалаҳои ҳокимияти давлатӣ, таҳкими демократия, ба даст овардани ҳимоя кардани ваҳдати ҷомеа, ривози фаъолияти бунёдкорона, эҳёи маънавӣ ва таъмини ҳуқуқҳои баробари ҳамаи шаҳрвандони дар ҳудуди давлат андешарони намудаанд [18].

Г. Н. Зокиров сиёсатшиноси тоҷик дар таҳқиқоти ҳеш доир ба масъалаҳои муҳимтарини инкишофи назариявӣ ва методологӣ, падидаи ҳодисаҳо ва тадқиқи амиқи раванҳои мухталифи ҳаёти сиёсӣ, муносибатҳои байналмилалӣ, ҳавфу хатарҳои муосир, низоми сиёсии олам ва дигар масъалаҳои муҳими геополитикиро дар шароити муосир бо дар назардошти ҳимояи манфиатҳои миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон таваҷҷӯҳ намудааст [10].

Ходими давлатии тоҷик Т. Назаров дар асари худ “Дипломатияи муосири тоҷик” масъалаҳои гуногуни ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар даврони соҳибистиклолӣ мавриди таҳқиқ қарор додааст [20].

С.С. Ятимов ходими давлатӣ ва муҳаққиқи тоҷик чунин назар дорад, ки амнияти давлат мафҳуми системавӣ буда, он аз ячeyкаи одии давлат оғоз ва дар олитарин муассисаҳои давлатӣ ба тарзи принципиалӣ таҷассум меёбад. Муҳтавои ин масъала дар Қонуни асосии ҳар кишвар сабт гаштааст. Тибқи он дар давлат нафар, муассиса, корхонае вуҷуд надорад, ки амали вай берун аз манфиатҳои таъмини амнияти давлат мавриди назар гирифта шавад [33].

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқоти мазкур дар доираи мавзӯи «Ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Марказӣ дар соҳаи амният: ҳолат ва дурнамои инкишоф» дар кафедраи сиёсатшиносӣ ва робита бо ҷомеаи

Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон омода гардидааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот таҳлилу таҳқиқи ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Марказӣ дар соҳаи амният мебошад ва муайян намудани дурнамои инкишофи онро дарбар мегирад.

Вазифаҳои таҳқиқот. Барои ноил гардидан ба ҳадафи гузошташуда, ҳалли вазифаҳои зерин зарур доништа шудаанд:

- муайян намудани асосҳои назариявӣю методологии ҳамкориҳои байналмилалӣ ҳамчун заминаи ташаккулёбии ҳамкориҳои бисёрҷонибаи давлат ва амнияти минтақавӣ, инчунин нишон додани хусусиятҳои бевоситаи фаъолияти амалии онҳо дар шароити муосир;

- таҳлили заминаҳои ташаккулёбӣ ва дараҷаҳои амалишавии ҳамкориҳои минтақавии давлат дар шароити муосир;

- таҳқиқи дигаргуншавии вазъи геополитикии минтақаи Осиёи Марказӣ ва нишон додани таъсири он ба сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва амнияти минтақавӣ;

- таҳлили ташаккулёбии ҳамкориҳои байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Марказӣ дар соҳаи амният;

- муайян намудани дурнамои рушди ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Марказӣ.

Объекти таҳқиқоти диссертатсиониро ҳамкориҳои минтақавии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Марказӣ дар соҳаи амният ташкил медиҳад.

Предмети таҳқиқоти диссертатсионӣ, раванди ташаккулёбӣ, хусусиятҳо ва дурнамои ҳамкориҳои амниятии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо акторҳои минтақавӣ ташкил медиҳад.

Фарзияи таҳқиқот. Дар шароити имрӯза нақш ва мавқеи ҳамкориҳои минтақавию байналмилалӣ дар таҳкими сулҳу субот ва амнияти миллию минтақавӣ хеле зиёд гардидааст. Мушоҳидаҳои нишон медиҳанд, ки аз аҳди қадим то ба имрӯз равандҳои ҳамгироии кишварҳо ва ташаккулёбии иттиҳодияҳои байнидавлатӣ боиси

рушди устувори иштирокдорони равандҳои мазкур гардидаанд. Дигаргуниҳои геосиёсӣ ва тағйирёбии тартиботи ҷаҳонӣ дар замони муосир хавфи вайрон шудани равандҳои сиёсӣ гардида истодаанд. Дар чунин вазъият Ҷумҳурии Тоҷикистон дар низоми муносибатҳои байналмилалӣ бояд мавқеи худро устувор намуда, дар самти ҳимояи манфиатҳои миллӣ ва таъмини амнияти миллӣ дар доираи ҳамкориҳои хориҷӣ бо кишварҳои Осиёи Марказӣ робитаҳои худро мустаҳкам созад. Дар раванди тағйирёбии сиёсати ҷаҳонӣ тавонад, ки амнияти худро дар сатҳи зарурӣ ҳифз карда тавонад. Гузашта аз ин, Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун давлати соҳибистиклол барои мустаҳкам намудани пояҳои давлатдорӣ дар сиёсати хориҷии худ афзалиятҳо ва механизмҳои созмонҳои байналмилалӣро минтақавиро дар сатҳи зарурӣ бояд истифода намояд. Тахмин меравад, ки ҳамкориҳои Тоҷикистон дар соҳаи амният бо дигар кишварҳои Осиёи Марказӣ ва рушди ҳамкориҳои минтақавӣ ва ё ҳифзи суботу амнияти минтақа фарзияест, ки дар амал тадбиқ ёфтани он оромии минтақаро таъмин карда метавонад.

Марҳила, макон ва давраи таҳқиқот. Таҳқиқоти мазкур солҳои 2021-2025 дар кафедраи сиёсатшиносӣ ва робита бо ҷомеаи Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронида шудааст. Дар таҳқиқот раванди ташаккулёбии ҳамкориҳои байналмилалӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Марказӣ дар соҳаи амният ҳамчун давраи рушди сиёсати хориҷии кишвар ва дурнамои тағйирпазирии ҳамкориҳои байналмилалӣи давлат интиҳоб гардидааст.

Асосҳои назариявии таҳқиқотро, пеш аз ҳама, сарчашмаҳои илмӣ ва осори олимону донишмандони соҳаи илмҳои сиёсӣ ва муносибатҳои байналмилалӣ инчунин масъалаҳои амнияти минтақавӣ ташкил менамоянд. Барои асоснок намудани зарурияти ҳамкориҳои байналмилалӣ бо кишварҳои Осиёи Марказӣ назарияи ҳамкориҳои байнидавлатӣ истифода бурда шудааст. Дар диссертатсия зимни таҳқиқи ҷанбаҳои назариявӣро методологии мавзӯи концепсияҳои илмӣи дорои хусусияти либералӣ, реалистӣ, модернӣ, назарияи «иртиботи сиёсӣ», «манфиатҳои миллӣ», «амнияти миллӣ» ва ғайра истифода бурда шудаанд.

Асосҳои методологии таҳқиқот. Асоси методологии

диссертатсияро усулҳои умумиилмӣ ва методҳои ҷудогонаи илмҳои сиёсӣ ташкил доданд. Дар диссертатсия чунин усулҳои умумиилмӣ истифода шудаанд: таҳлилий, таърихӣ, муқоисавӣ, ояндабинӣ ва мушоҳидавӣ, системавӣ, сохторӣ ва функционалӣ. Усулҳои сохторӣ ва муқоисавӣ барои таҳлили хусусиятҳои ҳоси таҳаввули муносибатҳои байнидавлатии кишвар бо дигар иштирокчиёни муносибатҳои байналмилалӣ истифода гардиданд. Бо истифода аз усули системавӣ раванди муносибатҳои байналмилалӣ ва минтақавии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳамкориҳои амниятӣ дар минтақа ва пайвандии ногусастани онҳо баррасӣ гардиданд. Инчунин, ҳангоми гузаронидани таҳқиқот усулҳои сиёсӣ – ҳуқуқӣ, оморӣ ва ғайра низ истифода бурда шуданд.

Сарчашмаи иттилоотии таҳқиқот. Дар раванди гузаронидани таҳқиқот сарчашмаҳои зиёди иттилоотӣ таҳлил ва истифода бурда шудаанд, ки онҳоро ба гурӯҳҳои зерин ҷудо намудан мумкин аст.

Ба гурӯҳи якум таҳқиқоти илмӣ асарҳо, паёмҳо ва суханронӣҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ворид гардидаанд, ки онҳо дар омӯзиш ва пажӯҳиши масъалаи мухталифи ҳамкориҳои байналмилалӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити муосир мақоми хосаро ишғол намудааст.

Гурӯҳи дуумро санадҳои меъёрию ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, санадҳои меъёрию ҳуқуқии байналмилалӣ, созишномаҳои байнидавлатӣ, ҳуҷжатҳои расмӣ созмонҳои минтақавию байналмилалӣ, суханронии сарварони сиёсӣ истифода бурда шудаанд.

Гурӯҳи сеюм сарчашмаҳои иттилоотии электронӣ ва сомонаҳои расмӣ матбуоти даврии агентҳои иттилоотӣ ташкил медиҳанд. Дар байни онҳо маводи электронии сомонаҳои таҳлилию хабарии кишварҳои пасошӯравӣ ва монанди инҳо истифода бурда шудаанд.

Заминаҳои эмпирикӣ. Дар чараёни таҳқиқоти диссертатсионӣ Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунҳо, фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Паёмҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олӣ, аҳдноҳо, шартномаҳо, санадҳо ва конвенсияҳои

байналмилалӣ ва дигар ҳуҷҷатҳои барномавию стратегӣ мавриди истифода қарор гирифтаанд. Дар баробари ин, санадҳои баъзе кишварҳои хориҷӣ оид ба масъалаи таҳқиқшаванда истифода шудаанд. Асоси эмперикии таҳқиқотро маводи аз ҷониби муаллиф мураттабашта оид ба ҳамкориҳои минтақавӣ аз ҷумла дар соҳаи амниятӣ, ҳамгироии минтақавию фароминтақавӣ, хусусиятҳои ҷунин ҳамкориҳо ва таъсири он ба робитаҳои ҳамсоҷишварон инчунин, дурнамои муносибатҳои минтақавӣ ташкил медиҳанд.

Навгонии илмӣ таҳқиқот. Дар диссертатсия таҳлили мукаммали мавқеи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар раванди ҳамкориҳои амниятӣ бо кишварҳои Осиёи Марказӣ мавриди омӯзиш қарор дода шудааст. Инчунин, дар таҳқиқоти илмӣ таснифоти дурнамои фаъолияти хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи кишварҳои Осиёи Марказӣ пешниҳод карда шудааст. Нуктаҳои муҳимтарини навгонии илмӣ таҳқиқот ҷунин пешниҳод мегарданд:

- асосҳои назариявию методологии таҳқиқи ҳамкориҳои байналмилалии давлатӣ муаян карда шудааст;

- заминаҳои ташаккулёбӣ ва дараҷаҳои амалишавии ҳамкориҳои минтақавии давлат таҳқиқу баррасӣ гардидааст;

- таҳлили ҷадиди тағйирпазирии вазъи геосиёсии минтақаи Осиёи Марказӣ ва ҳолати амнияти минтақавӣ мавриди баррасӣ қарор дода шудааст;

- ташаккулёбии ҳамкориҳои минтақавии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Марказӣ дар соҳаи амният асоснок карда шудааст;

- дурнамои рушди ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Марказӣ муаян ва баррасӣ гардидааст.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Ҳамкорӣ бо давлатҳо, институтҳои минтақавӣ ва байналмилалӣ ҷузъи ҷудонашавандаи раванди ҷаҳонишавӣ ва рушди эволюсионии низоми муносири муносибатҳои байналмилалӣ мебошад. Дар шароити мураккабии афзоюндаи таҳдидҳои минтақавӣ зарурати диверсификатсияи механизмҳои ҳамкорӣ байни акторҳои манзараи сиёсӣ ва иқтисодии ҷаҳонӣ ба миён меояд. Заминаҳои таърихӣ ташаккулёбии иттиҳодияҳои байнидавлатӣ

гувоҳӣ аз он медиҳанд, ки асоси таъсисёбии созмонҳои минтақавию байналмилалиро ҳамкориҳои дучонибаю бисёрҷонибаи давлатҳо ташкил медиҳанд. Зеро ҳимояи манфиатҳои дарозмуддат ва миёнамуҳлат маҳз дар доираи механизмҳои фаъолияти ҳамкориҳои минтақавӣ имконпазир аст. Гузашта аз ин, ҳамкориҳои минтақавии Тоҷикистон бо дигар давлатҳои Осиёи Марказӣ дар соҳаи таъмини амният самти муҳими сиёсати хориҷӣ мебошад. Ин ба давлат имкон медиҳад, ки дар сатҳи минтақавӣ ба низоми ҳамкориҳои дастачамӣ ворид гардад. Ин ҳамкорӣ ба таҳкими мавқеи Тоҷикистон дар доираи муколамаи бисёрҷониба оид ба масъалаҳои амният мусоидат намуда, имконияти иштироки фаъолона дар ташаққули механизмҳои таъмини суботи минтақавиро фароҳам меорад.

2. Равишҳои анъанавии таъмини амният, ки ба манфиатҳои миллӣ ва талошҳои ҷудогона асос ёфтаанд, нокифоя мебошанд. Зарурати аз нав такмил, тасаввур кардани концепсияи амният ва гузаштан ба ҳамкориҳои зичтар ва самараноки минтақавӣ ба миён омадааст. Табиати глобалии мушкилоти муосир, аз қабилӣ терроризм, киберҷинояткорӣ ва тағйирёбии иқлим, ҳалли онҳоро бениҳоят душвор месозад ва муносибати ҳамҷонибаро талаб мекунад. Ин таҳдидҳо андозаи фаромиллӣ доранд, ки маҳаллисозӣ ва безаргардонии онҳоро дар доираи стратегияҳои амнияти миллӣ мушкил мекунад. Барои ин системаи ҳамоҳангшуда дар сатҳи байналмилалӣ, аз ҷумла мубодилаи иттилоот, банақшагирии муштарак ва амалиёти муштарак зарур аст. Инчунин, вобастагии мутақобилаи давлатҳо дар соҳаҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва сиёсӣ манфиатҳои умумиро дар нигоҳ доштани субот ва амният ба вучуд меорад. Зеро вайрон кардани вазъи амният дар як кишвар метавонад ба кишварҳои дигар таъсири манфӣ расонад. Аз ин рӯ, айни ҳол, зарурати тағйир додани “Концепсияи амнияти миллӣ” вобаста ба шароити муосир ба миён омадааст.

3. Осиёи Марказӣ, ки дар маркази Авруосиё ҷойгир аст, масири буриши манфиатҳои бисёр давлатҳо ва акторҳои байналмилалӣ мебошад. Аҳамияти геосиёсии он аз захираҳои бойи табиӣ, мавқеи муҳими стратегӣ ҷуғрофӣ ва таърихи мураккабе, ки муҳити беназири иҷтимоию фарҳангиро ташаққул додааст, муайян карда

мешавад. Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун як қисми таркибии ин минтақа бевосита таъсири равандҳои геополитикии минтақавӣ ва глобалиро эҳсос мекунад, зеро онҳо ба амнияти миллии кишвар таъсири назаррас мерасонад. Омилҳои беруна манфиатҳои қудратҳои бузурги ҷаҳонӣ (Русия, Чин, ИМА), бозигарони минтақавӣ (Туркия, Эрон), ғайриқудрати созмонҳои байналмилалӣ (СММ, САҲА, СҶШ) ва ширкатҳои фаромиллӣ мебошанд. Русия Осиёи Марказиро ҳамчун минтақаи манфиатҳои стратегӣ худ меҳисобад ва кӯшиш мекунад, ки нуфузи худро дар минтақа тавассути ҳамкории ҳарбӣ-сиёсӣ ва иқтисодӣ нигоҳ дорад. Чин бо татбиқи лоиҳаҳои бузурги инфрасохторӣ дар доираи ташаббуси "Як камарбанд - як роҳ" ҳузури иқтисодии худро дар минтақа тақвият медиҳад. ИМА, ки меҳодад ба нуфузи Русия ва Чин муқобилат кунад, манфиатҳои худро дар соҳаи амният ва рушди демократӣ пеш мебарад. Туркия ва Эрон, ки ба наздикии фарҳангӣ ва динӣ таъяс мекунанд, инчунин кӯшиш мекунанд, ки нуфузи худро дар Осиёи Марказӣ васеъ кунанд. Аз ин рӯ, барои кишвари мо сиёсати "дарҳои боз" барои ҳамкорӣ ҳеле муваффақиятнок мебошад.

4. Ҳамкории Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ташкилотҳои минтақавӣ дар таъмини амнияти дастаҷамъӣ раванди бисёрҷанба ва босуръат рушдбанда буда, ба воқеиятҳои геосиёсии Осиёи Марказӣ вобаста мебошад ва ба таҳкими субот, муқовимат ба таҳдидҳои фаромарзӣ ва фароҳам овардани шароити мусоид барои рушди устувори мамлакат равона шудааст. Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар ҳавзаи геосиёсии аз ҷиҳати стратегӣ муҳим қарор дорад, бо маҷмуи ҷолишҳои марбут ба таъмини амнияти миллии рӯ ба рӯ мешавад. Дар байни онҳо таҳдидҳои хусусияти террористӣ ва экстремистӣ, инчунин мушкилоти вобаста ба гардиши ғайриқонунии маводи муҳаддир ва ҷинояткориҳои фаромиллӣ ба назар мерасанд. Дар ин замина ҳавфҳои, ки аз ноустувории сиёсӣ дар давлатҳои ҳамсоя ба вучуд меоянд, аҳамияти махсус пайдо мекунанд. Зеро онҳо барои минтақа омилҳои иловагӣ ноустуворӣ ба вучуд меоранд. Дар ҷунин шароити мураккаби геополитикӣ иштироки ғайриқонунии Тоҷикистон дар механизмҳои ҳамгироии минтақавӣ, аз қабيلي Созмони Аҳдномаи амнияти дастаҷамъӣ (СААД) ва Созмони Ҳамкории Шанхай (СҶШ) аҳамияти аввалиндараҷа пайдо мекунад. Ин

сохторҳои бисёрҷониба унсурҳои калидии стратегияи амнияти миллии Тоҷикистон буда, ба таҳкими суботи минтақавӣ ва муқовимат ба ҷолишҳои ҷаҳонӣ мусоидат мекунанд.

5. Ҳамкории амниятӣ барои таъмини субот дар Осиёи Марказӣ муҳим аст. Тоҷикистон ҳамкории фаъол ва бисёрҷонибаро бо давлатҳои минтақа дар заминаи муқовимат ба таҳдидҳои микёси ҷаҳонӣ, аз ҷумла терроризм, экстремизм, қочоқи маводи муҳаддир ва дигар ҷолишҳои фаромиллӣ нишон медиҳад. Таҳкими назорати сарҳадӣ, мубодилаи иттилоот ва гузаронидани машқҳои муштарак ба баланд бардоштани амният дар минтақа мусоидат мекунанд. Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷонибдори тақвияти ҳамоҳангсозии амалҳо дар доираи ташкилотҳои минтақавӣ, аз қабили СҶШ ва СААД барои муқовимат ба мушкilotи умумӣ мебошад. Бо вучуди натиҷаҳои мусбати ба даст овардашуда, ҳамкории Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Марказӣ бо як қатор мушкilotи мураккаб, ки таҳлили муфасссал ва равиши ҳамачонибаро талаб мекунанд, тавсиф мешавад. Ба ин мушкilot ихтилофоти сарҳадӣ, масъалаҳои истифодаи оқилонаи захираҳои об, инчунин фарқиятҳо дар стратегияи тичоратӣ иқтисодӣ дохил мешаванд. Барои ҳалли самараноки ин масъалаҳо нишон додани иродаи сиёсӣ, омодагӣ ба созиш ва рушди муколамаи созанда дар сатҳи байнидавлатӣ зарур аст. Дар оянда, таҳкими ҳамкорӣҳо дар доираи созмонҳои минтақавӣ, таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои муштарак, инчунин таҳкими эътимод ва ҳамдигарфаҳмӣ байни кишварҳои Осиёи Марказӣ барои рушди устувор ва шукуфоии минтақа заминаи мустаҳкам фароҳам меорад.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии натиҷаҳои таҳқиқот дар он аст, ки маводи диссертатсияи мазкур дар доираи фаҳмишҳои илмӣ ҳамкорӣҳоро мукамал гардонида, барои таҳқиқоти минбаъда дар ин самт ҳамчун сарчашмаи илмӣ баромад карда метавонад.

Нуктаҳо ва тавсияҳо, ки дар диссертатсия пешбинӣ шудаанд, метавонанд дар таҳияи барномаҳои таълимӣ, стратегия, барнома ва концепсияҳои давлатӣ, ҳуҷҷатҳои байниидоравӣ, дар раванди таълим ва тарбияи ҳуқуқӣ, баланд бардоштани сифати фаҳмиши сиёсӣ ва маърифати сиёсӣ ҳуқуқӣ истифода шаванд.

Нуктаҳои асосӣ ва натиҷаҳои таҳқиқот метавонанд ҳамчун

воситаи баланд бардоштани сатҳи шуури сиёсӣ, маърифати ҳуқуқӣ, эътирофи арзишҳои инсонӣ дар татбиқи барномаҳои давлатӣ оид ба ҳифзи манфиатҳои давлатӣ, раванди рушд ва амалигардонии он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода бурда шаванд. Ҳамзамон, маводи диссертатсия дар таълими фанҳои «Муносибатҳои байналмилалӣ», «Сиёсатшиносӣ», «Идоракунии давлатӣ», «Амниятӣ миллӣ», «Идораи давлат ва ҳуқуқ», «Менечменти сиёсӣ», «Асосҳои сиёсати ҷаҳонӣ» ва монанди инҳо метавонанд истифода бурда шаванд.

Дарачаи этимоднокӣ натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ дар он ифода меёбад, ки хулосаҳои муаллиф дар заминаи таҳлили адабиёти илмӣ ва санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ байналмилалӣ, ҳуҷҷатҳои расмӣ байнидавлатӣ таҳия гардидаанд. Дар диссертатсияи мазкур методҳои илмӣ мувофиқ ба масъалаи омӯзиш истифода бурда шудаанд. Хулосаҳои муаллиф дар асоси таҳлилу таҳқиқи паҳлуҳои гуногуни масъалаҳои баррасишаванда таҳия шудаанд.

Мутобикат диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ мазкур ба шиносномаи ихтисоси илмӣ тасдиқнамудаи Комиссияи олии аттестатсионӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон 23.00.04 – Проблемаҳои сиёсии муносибатҳои байналмилалӣ: инкишофи глобалӣ ва минтақавӣ мутобикат менамояд.

Саҳми шахсии довталаби дарёфти дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Дар чараёни таҳқиқоти илмӣ муаллифи диссертатсия адабиётҳои илмӣ гуногунро таҳлил намуда, мавқеи Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар раванди ҳамкориҳои амниятӣ бо дигар кишварҳои Осиёи Марказӣ ва дурнамои инкишофи муносибатҳои минтақавиро таҳқиқ намудааст. Инчунин довталаб хулосаҳои таҳқиқотро таҳия намуда, натиҷаҳои асосии диссертатсияро дар шакли мақолаҳои илмӣ ва маърузаҳо омода кардааст.

Тасвир ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Диссертатсия дар кафедраи сиёсатшиносӣ ва робита бо ҷомеаи Академияи идоракунии давлатӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон омода гардидааст. Ҳамчунин диссертатсия дар кафедраи номбурда муҳокима гардида, барои ҷимоя пешниҳод шудааст. Натиҷаҳои

асосии таҳқиқот дар маърузаҳо ва мақолаҳои илмӣ муаллиф дарч гардидаанд.

Интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Натиҷаҳои асосии диссертатсия ва хулосаҳои таҳқиқот дар 11 мақолаи илмӣ муаллиф нашр шудаанд, ки аз онҳо 6 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъъ расидаанд. Инчунин вобаста ба мавзӯи диссертатсия дар конференсияҳои ҷумҳуриявӣ ва байналмиллалӣ маъруза намудааст.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсияи мазкур дар ҳаҷми 200 саҳифа навишта шуда, аз муқаддима, тавсифи умумии таҳқиқот, ду боб, панҷ зербоб, хулоса, рӯйхати адабиёт ва сарчашмаҳои истифодашуда иборат мебошад.

ҚИСМИ АСОСИИ ТАҲҚИҚОТ

Дар муқаддимаи диссертатсия муҳимияти омӯзиши мавзӯ асоснок карда шуда, омӯзиши сатҳи мавзӯи интихобгардида нишон дода шудааст. Дар қисмати тавсифи умумии таҳқиқот мақсаду вазифаҳои таҳқиқоти илмӣ, объект ва предмет, навоариҳои илмӣ, аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот, нуқтаҳои барои ҳимоя пешниҳодшаванда, саҳми шахсии унвончу, натиҷаҳои таҳқиқот ва сохтори диссертатсия нишон дода шудааст.

Боби аввали диссертатсия **“Ҳамкорӣҳои минтақавӣ дар замонҳои муосир: масъалаҳои назариявӣ ва методологӣ”** ном дошта, дорои ду зербоб мебошад.

Зербоби якум боби аввал, **“Асосҳои назариявӣ ва методологӣ таҳқиқи ҳамкорӣҳои байналмилалӣ дар давлат”**, ба мафҳумҳои асосии сохтори илмӣ назариявӣ ва методологӣ таҳқиқи масъалаи ҳамкорӣҳои байни давлатҳои ҷаҳон бахшида шудааст. Дар соҳаи илмҳои сиёсӣ ва муносибатҳои байналмилалӣ парадигмаҳо ва методологияҳои гуногунро ҷиҳати таҳлилу баррасии ҳамкорӣҳои байни кишварҳои ҷаҳон мавриди истифода қарор мегирад. Либерализм, идеализм, реализм, конструктивизм ва ғайра аз муҳимтарин парадигмаҳои таҳқиқи масъалаҳои илмӣ дар ин соҳа ба шумор мераванд. Идеализм аз ибтидои асри XX ба баъд бештар мавриди истифода қарор гирифта, мақсади он идораи ҷаҳон ва ба

роҳ мондани муносибати байни кишварҳои дунё бар асоси идеяҳо ва арзишҳои ахлоқӣ мебошад. Дар муқобил, реализм меистад, ки бо нигоҳ ба воқеиятҳои майдони сиёсат ва бидуни тавачҷуҳ ба арзишҳои идеалию ахлоқӣ муносибати байни давлатҳоро дар низоми байналмилалӣ ба танзим меоварад [2, с. 84]. Либерализм ҳамчун як мактаби фикрӣ ва сиёсӣ бо таъмини озодиҳои шахс дар муносибатҳои ҷаҳонӣ, ба назарияҳои идеалӣ худро наздиктар нишон медиҳад. Дар маҷмӯъ вақте, ки робита ва муносибати байни кишварҳо дар низоми ҷаҳонӣ мавриди баррасӣ қарор гирад, бояд бар асоси парадигмаҳои мазкур ба роҳ монда шавад. Муносибат бо дунё бар асоси ҳар як аз парадигмаҳои мазкур, натиҷаҳо ва равишҳои махсуси худро ба намоиш мегузорад. Масалан, давлатҳое, ки бар асоси идеализм муносибати худро бо дигарон ба роҳ мемонанд, дар нисбат бо давлатҳое, ки муносибатҳои худро бар асоси реализм ба танзим даровардаанд, тафовутҳо ва фарқиятҳои зиёде байни онҳо ба вуҷуд хоҳад омад. Албатта, ҳар кадом аз парадигмаҳои мавриди назар, ки дар таъмини манфиатҳои давлатҳо беҳтар ва хубтар кумак намоянд, тавассути давлатҳои дунё ҷиҳати танзими муносибатҳои худ интихоб мегарданд.

Масъалаи дигар, методологияҳои таҳқиқи ҳамкориҳои байни кишварҳо мебошад. Яке аз он методологияҳо ба мафҳуми сифати муносибатҳо пардохтааст, ки ба но методологияи сифатӣ гуфта мешавад. Дигарӣ, ба ҳаҷм, сохтор ва миқдори танзими муносибатҳои байнидавлатӣ ва ҳамкориҳои онҳо мепардозад, ки ба он методологияи миқдорӣ мегуянд. Ҳадафи асосии давлатҳо аз ба роҳ мондани муносибати байни якдигар, баланд бардоштани сатҳи ҳамкориҳо, самаранокӣ ва дастовардҳои он ҳамкориҳо мебошад, ки дар ниҳоят ба натиҷаҳои мутобиқ бо манфиатҳои миллию давлатии онҳо оварда расонад. Ҳар як аз методологияҳои мазкур дар расидан ба ин ҳадаф ба ҳар миқдоре, ки давлатҳоро кумак намоянд, метавонад дар таҳқиқоти илмӣ мавриди истифодаи муҳаққиқон бошад [4, с. 78].

Дар шароити ҳозираи муносибати байни кишварҳои ҷаҳон ҳолатҳои мухталифе вуҷуд дорад, ки ҳар кадом аз онҳо кушиш мекунанд ҷиҳати таъмини манфиатҳои миллию давлатӣ ва амнияти пойдори худ дар ҷаҳорҷубаҳои созмонҳо ва ниҳодҳои давлатию ғайридавлатӣ ва минтақавию байналмилалӣ муносибатҳои худро

танзим намоянд. СММ, Созмони умумиҷаҳонии тандурустӣ, Сандуқи байналмилалӣ асър, Иттиҳоди Аврупо, Созмони амният ва ҳамкорӣ дар Аврупо, Иттиҳоди давлатҳои мустақил, Созмони аҳдномаи амниятӣ дастаҷамъӣ ва ғайра аз маъруфтарин ва муҳимтарин ниҳодҳову созмонҳои минтақавию байналмилалӣест, ки кишварҳо талош менамоянд муносибатҳои худро мутобиқ бо ҳадафҳои худ дар қолаби онҳо ба танзим дароварда, бо нигоҳи воқеъбинона ба сиёсати низомӣ ҷаҳонӣ, самаранокӣ фаъолияти худро кафолат диҳанд. Албатта, муносибатҳои байни кишварҳо метавонад дар ҳар соҳаи сиёсӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ, низомӣ, амниятӣ ва ғайра ба роҳ монда шавад, аммо тавачҷуҳи хоса ба рисолаи мазкур ба самти ҳамкориҳои амниятӣ дар минтақаи Осиёи Марказӣ мебошад.

Зербоби дуҷуми боби аввал, **“Заминаҳо ва асосҳои ҳамкориҳои амниятӣ дар шароити дигаргуниҳои замони муосир”** номгузорӣ шудааст. Асоси ҳамкорӣ дар соҳаи амният, пеш аз ҳама, маҷмӯи манфиатҳо ва ҳадафҳо мебошад. Давлатҳо, ки бо таҳдидҳои шабех рӯ ба рӯ мешаванд, табиатан кӯшиш мекунанд, ки талошҳои худро барои безарар кардани онҳо муттаҳид кунанд. Дар ин ҳолат, ҳамкорӣ метавонад ҳам дар асоси робитаи дучониба ва ҳам дар асоси бисёрҷониба, дар доираи созмонҳо ва форумҳои байналмилалӣ, ба монанди СММ, СААД, СҶШ ва ғайра амалӣ карда шавад. Иттиҳоби формати ҳамкорӣ аз миқёс ва хусусияти таҳдидҳо, инчунин имкониятҳои сиёсӣ ва иқтисодии давлатҳо вобаста аст.

Муносибатҳои сиёсӣ, ки ба таъмини амният нигаронида шудаанд, яке аз ҷузъҳои муносибатҳои байналмилалӣ мебошанд. Онҳо ҳамкорӣ ва робитаҳои байни халқҳо, кишварҳо, иттиҳодияҳои давлатҳо, инчунин байни институтҳои гуногуни давлатӣ ва сиёсиро, ки дар арсаи байналмилалӣ фаъолият мекунанд, дар бар мегиранд. Дар шароити тағйирёбии доимии меъморӣ сиёсии ҷаҳонӣ, давлатҳои алоҳида маҷбур мешаванд, ки ислоҳоти гуногунро, ки аз раванди таҳлили дақиқ гузаштаанд ва бо манфиатҳои олии миллӣ алоқаманд мебошанд, ба стратегияи сиёсати хориҷӣ худ ворид кунанд. Сиёсати хориҷӣ давлат ҳама вақт бо ҷаҳони беруна бо

назардошти манфиатҳои дохилӣ мутобиқ гардонидани мешавад [6, с. 43].

Навъи классикии муносибатҳои байналмилалӣ дар заминаи ҳамкориҳои амниятӣ ба принципи «тавозуни қувваҳо» таъя менамояд. Он дар муддати се садсолаи охири таърихи Аврупо бартарӣ дошт. Дар низоми амалишавии чунин ҳамкориҳо шумораи зиёди давлатҳои мустақили ба ҳам алоқаманд мавҷуд буданд. Аммо мақомоти олии байналхалқӣ амал намекард. Давлатҳо барои ҳимояи манфиатҳо ва амалӣ гардонидани мақсадҳо, асосан ба қувва ва истифодаи зӯрӣ таъя менамуданд. Дар низоми муносибатҳои байналмилалӣ баробарии қувваҳои давлатҳои мустақил бартарӣ дошт [7, с. 94].

Шаклҳои ҳамкориҳои амниятӣ метавонанд гуногун бошанд, аз мубодилаи иттилоот ва гузаронидани машқҳои муштарак то таҳкили иттифокҳо ва эътилофҳои низоми. Мубодилаи иттилоот ба давлатҳо имкон медиҳад, ки таҳдидҳои самараноктар муайян ва пешгирӣ кунанд. Машқҳои муштарак сатҳи ҳамкорӣ ва мутобиқати қувваҳои мусаллаҳи кишварҳои гуногунро баланд мебардоранд. Иттифокҳои низоми ва эътилофҳо барои ҳимояи дастаҷамъӣ аз таҳдидҳои умумӣ таъсис дода мешаванд. Ҳамкориҳои муассир дар соҳаи амният риояи принципҳои эътироми тарафайн, баробарҳуқуқӣ ва даҳолат накардан ба корҳои дохилии якдигарро талаб мекунад [8, с.8]. Инчунин ба назар гирифтани манфиатҳои ҳамаи иштирокчиёни ҳамкорӣ ва пешгирӣ аз амалҳои, ки метавонанд ба амнияти дигар давлатҳо зарар расонанд, муҳим аст. Танҳо бо риояи ин принципҳо ҳамкорӣ дар соҳаи амният метавонад муваффақ бошад ва ба таҳкими сулҳу субот дар ҷаҳон мусоидат кунад.

Дар шароити ҷаҳонишавӣ ва рақобати афзоянда дар арсаи байналмилалӣ, давлатҳо кӯшиш мекунанд, ки стратегияҳои сиёсии худро бо мақсади мустаҳкам кардани мавқеъҳо дар арсаи ҷаҳонӣ беҳтар кунанд. Яке аз воситаҳои муҳим дар ин замина робита бо ҷомеа (public relations - PR) мебошад, ки муносибати маҷмуии идоракунии робитаҳо ва ташаккули тасаввуроти мусбати кишвар дар фазои иттилоотии ҷаҳониро талаб менамояд. PR ҳамчун фаъолияти стратегӣ, усулҳо ва технологияҳои гуногунро, ки ба эҷод

ва нигоҳ доштани имичи устувори давлат дар шуури аудиторияи байналмилалӣ равона шудаанд, муттаҳид мекунад.

Бояд қайд кард, ки давлатҳо дар муносибат бо кишварҳои Осиёи Марказӣ принципҳои мухталифиро пайгирӣ менамоянд, ки дар байнашон принципи минтақагароии геополитикӣ мақоми афзалтареро соҳиб аст. Ин принцип имкон медиҳад, ки минтақаи Осиёи Марказӣ ҳамчун меҳвари калидии фазои геополитикӣ ва ҳудудӣ, ки бо мавҷудияти манфиатҳои умумии сиёсӣ ва иқтисодӣ хос аст, баррасӣ карда шавад. Дар шароити муосир дар Осиёи Марказӣ дар соҳаҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва фарҳангӣ марказҳо ва муносибатҳои ташаққул меёбанд, ки дар онҳо Тоҷикистон метавонад нақши муҳимми стратегӣ дошта бошад.

Бо назардошти ин, дар диссертатсияи мазкур ба як қатор хусусиятҳои иқшофи геополитикӣ ба Осиёи Марказӣ таваҷҷуҳ дода шуда, манфиатҳои давлатҳои абаркудрати ҷаҳон ва давлатҳои пуркудратро дар минтақа ва муносибатҳои байниҳамдигарии онҳоро дар нисбати Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди ҳулосабарорӣ қарор додаем.

Саранҷом, заминаҳо ва омилҳои ҳамкориҳои амниятӣ дар шароити тағйирёбандаи ҷаҳони муосирро дар чанд нукта метавон ҳулоса намуд. Яке он, ки ҷаҳон дар ҳоли табдил шудан аз низомии якакӯтбӣ ба низомии чандқутбӣ буда, давлатҳо ва ниҳодҳои минтақавию байналмилалиро зарур аст, ҳамкориҳои сиёсӣ амниятӣ худро бо таваҷҷуҳ ба ин масъалаи муҳим ба танзим дароваранд. Нуктаи дигаре, ки дар ҳамкориҳо бояд ба он таваҷҷуҳ намуд он аст, ки агар қаблан муносибатҳои байни қудратҳои бузург дар асоси тавозуни қувваҳо ва боздоштан бартарӣ қарор дошт, дар айни замон ҳам давлатҳо ва ҳам созмонҳои байналмилалӣ, созмонҳои ғайриҳукуматӣ ва ҳатто ширкатҳои хусусӣ низ ба ин равандро новобаста аз абаркудрат буданашон ҷалб карда мешаванд. Ҳамчунин, ҳамкорӣ на танҳо соҳаи ҳарбӣ-сиёсӣ, балки соҳаи иқтисодӣ, гуманитарӣ, экологӣ ва иттилоотиро низ фаро мегирад. Масъалаи дигар, таваҷҷуҳ ба шароит ва принципҳои ҳамкориҳои сиёсӣ амниятӣ мебошад, ки эҳтимоли тарафайн, баробарҳуқуқӣ, баҳисобгирии манфиатҳои ҳамаи акторҳо, истифодаи қувва ё таҳдиди истифодаи он, ҳалли осоиштаи низоъҳо, даҳолат накардан

ба корҳои дохилии давлатҳо ва риояи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ аз ҷумлаи муҳимтарини онҳо ба ҳисоб меравад [11, с. 126]. Мавзуи муҳими дигар дар ин ҳамкориҳо фароҳам овардани атмосфера ва муҳити мутаносибест, ки созмонҳои байналмилалӣ, сохторҳои минтақавӣ, форумҳои бисёрҷониба ва механизмҳои дучонибаро дар бар гирад. Иродаи сиёсии анҷоми ҳамкорҳо асоситарин нуктаест, ки давлатҳо бо бартараф намудани ихтилофҳо ва эҷоди эътимоди мутақобила бояд ба он таваҷҷуҳи вижа намоянд.

Унвони боби дуҷуми диссертатсия **“Нақш ва мавқеи Тоҷикистон дар таъмини амнияти минтақавӣ бо кишварҳои Осиёи Марказӣ”** мебошад ва аз се зербоб иборат аст. Зербоби якуми боби дуюм, **“Воқеияти геополитикии минтақаи Осиёи Марказӣ ва таъсири он ба амнияти Ҷумҳурии Тоҷикистон”** мебошад. Фурӯпошии Иттиҳоди Шуравӣ ва ташаккули давлатҳои соҳибхитӣ дар Осиёи Марказӣ ба аз нав тасаввур кардани муқаррароти идеологии пешин, институтҳои сиёсӣ ва моделҳои иҷтимоӣ иқтисодӣ оварда расонд. Раванди мураккаб ва баҳсбарангези ташаккули ҳувиятҳои миллӣ, элитаҳои нави сиёсӣ ва системаҳои идоракунӣ оғоз ёфт. Ҳамчунин, дар заминаи дигаргуниҳои сиёсӣ ислоҳоти ҳамаҷонибаи иқтисодӣ, ки ба гузариш ба модели иқтисодии бозоргонӣ нигаронида шудаанд, пайваста ҷорӣ карда шуданд. Равандҳои хусусигардонӣ, либерализатсияи фаъолияти тижоратӣ ва ҷалби сармояи хориҷӣ унсурҳои асосии стратегияи иқтисодӣ гардиданд. Ин тадбирҳо ба фароҳам овардани шароит барои ҳамгироии иқтисоди миллӣ ба фазои иқтисодии ҷаҳонӣ, инчунин ҳавасмандгардонии фаъолияти соҳибкорӣ ва баланд бардоштани рақобатпазирии истеҳсолкунандагони ватанӣ равона карда шуданд.

Самти сиёсати хориҷии давлатҳои Осиёи Марказӣ низ тағйироти ҷиддиро аз сар гузаронидааст. Барқарор кардани муносибатҳо бо Русия, Чин, ИМА, кишварҳои аврупоӣ ва дигар субъектони минтақавӣ вазифаи аввалиндараҷаи сиёсати хориҷӣ гардид. Осиёи Марказӣ ба арсаи рақобати геополитикӣ табдил ёфт, ки дар он манфиатҳои қудратҳои гуногуни ҷаҳонӣ бо ҳам мепайванданд. Бо вучуди фарқиятҳо дар системаҳои сиёсӣ ва суръати ислоҳот, давлатҳои Осиёи Марказӣ бо мушкilotи умумӣ рӯ ба рӯ шуданд. Таҳкими давлатдорӣ, таъмини амнияти миллӣ,

мубориза бо экстремизм ва терроризм, инчунин ҳалли мушкилоти иҷтимоию иқтисодӣ барои ҳукуматҳои кишварҳои минтақа вазифаи аввалиндараҷа гардиданд [14, с. 300].

Кишварҳои Осиёи Марказӣ пас аз ба даст овардани соҳибистиклолӣ бо як қатор мушкилоти ба ҳам алоқаманд рӯ ба рӯ шуданд. Ҳалли бомуваффақияти ин мушкилот аз ҳукуматҳо банақшагирии стратегӣ, идоракунии самаранок, ҳамкориҳои байналмилалӣ ва иштироки фаъоли ҷомеаи шахрвандиро талаб мекард. Яке аз мушкилоти асосӣ бунёди институтҳои демократӣ ва таъмини суботи сиёсӣ буд. Дар шароити набудани анъанаҳои устувори демократӣ ва институтҳои қавии ҷомеаи шахрвандӣ, давлатҳои нав бо хатари ноустувории системаи сиёсӣ рӯ ба рӯ шуданд. Таҳияи конститутсияҳо, баргузориҳои интихобот ва ташкили низоми мустақили судӣ қадамҳои муҳим буданд, аммо татбиқи самаранокӣ онҳо вақт, захираҳо ва ӣродаи сиёсиро талаб мекард. Мушкилоти иҷтимоию иқтисодӣ ба рушди кишварҳои Осиёи Марказӣ низ таъсири назаррас расонданд. Гузариш ба иқтисоди бозорӣ бо афзоиши нобаробарӣ, бекорӣ ва ташаннуҷи иҷтимоӣ ҳамроҳ буд. Зарурати ҷалби сармоягузориҳои хориҷӣ ва рушди тичорати хурду миёна барои ҳукуматҳо вазифаи аввалиндараҷа гардид. Маориф, тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоӣ инчунин ислоҳот ва сармоягузориҳо барои таъмини неқӯаҳволии аҳоли талаб мекарданд [15, с. 270]. Масъалаҳои хувияти миллӣ ва муносибатҳои байниэтниқӣ боз як ҷанбаи муҳими рушди кишварҳои Осиёи Марказӣ буданд. Дар шароити ҳайати бисёрмиллатӣ ва мероси мураккаби таърихӣ, таҳияи сиёсатҳои фарогир, ки ба таҳкими ваҳдати миллӣ ва пешгирии низоъҳо мусоидат мекунанд, зарур буд. Таваҷҷуҳ ба забонҳо ва фарҳангҳои миллӣ, рушди маориф ва пешбурди таҳаммулпазирӣ дар ташаккули хувияти муосири миллӣ нақши муҳим бозиданд [21, с. 70]. Дар натиҷа, фазои сиёсӣю геополитикии Осиёи Марказӣ ба Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсироти зиёдеро метавонад гузорад, ки муҳимтарини онҳоро ҷунин баён намудан мумкин аст:

Аввалан, рақобати геосиёсӣ байни Русия, Чин, ИМА ва дигар бозигарон ба амнияти минтақа таъсири мустақим ва ғайримустақим мерасонад. Аз як тараф, ҳамкорӣ бо ин кишварҳо барои рушди

иктисодӣ, кӯмаки ҳарбӣ-техникӣ ва таҳкими робитаҳои сиёсӣ имконият фароҳам меорад. Аз тарафи дигар, рақобат байни онҳо метавонад боиси ноором шудани вазъ, афзоиши фишори беруна ва ҷаҳол шудани қувваҳои ҳаробиовар гардад. Тоҷикистон бояд сиёсати мутавозини ҳориҷиро, ки манфиатҳои ҳамаи ҷонибҳои манфиатдорро ба назар гирифта, ба таҳкими соҳибхӯшӣ ва истиклолият нигаронида шудааст, амалӣ намояд.

Дуҷум, ноустуворӣ дар Афғонистони ҳамаҷае аз омилҳои асосии муайянкунандаи вазъи амнияти Тоҷикистон боқӣ мемонад. Муноқишаи давомдор, ҷаҳолияти гурӯҳҳои террористӣ ва экстремистӣ, қочоқи маводи муҳаддир ва ҷараёни беназорати гурезаҳо барои минтақаҳои наздисарҳадӣ ва дар маҷмӯъ тамоми минтақа хатарҳои ҷиддӣ эҷод мекунанд. Тоҷикистон бояд амнияти сарҳадиро тақвият бахшад, ҳамкоро бо созмонҳои байналмилалӣ ва дигар кишварҳо дар мубориза бо терроризм ва қочоқи маводи муҳаддир рушд диҳад.

Сеюм, зиддиятҳо ва низоъҳои дохилиминтақавӣ вобаста ба баҳсҳои ҳудудӣ, захираҳои об, ихтилофоти қавмӣ ва динӣ низ ба амнияти Осиёи Марказӣ таҳдид мекунанд. Ҳалли ин ихтилофҳо иштироки ҷаҳолони Тоҷикистонро дар равандҳои ҳамгироии минтақавӣ, рушди муқолама ва ҳамкоро бо кишварҳои ҳамаҷае, инчунин ҷустуҷӯи роҳҳои ҳалли муқолиҳаро, ки манфиатҳои ҳамаи ҷонибҳо ба назар мегиранд, талаб мекунанд.

Чорум, амнияти иттилоотӣ як ҷанбаи муҳимтарини амнияти милли дар ҷаҳони муосир мегардад. Тоҷикистон бояд воқеаҳои муқофизати ҳудро аз таҳдидҳои киберӣ таҳия намуда, бо паҳн намудани иттилооти бардӯр ва таблиғи созмонҳои экстремистӣ ва террористӣ дар шабакаи Интернет мубориза барад ва сатҳи саводнокии иттилоотии аҳолиро баланд бардорад.

Ҳулоса, воқеияти геосиёсии минтақаи Осиёи Марказӣ ва амнияти минтақавӣ ба Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсири мураккаб ва гуногунҷанба дорад. Муқовимати бомуваффақияти таҳдидҳо ва ҷолишҳои дар минтақа ба миён омада равиши ҳамҷонибаро дар бар мегирад, ки ҷораҳои дипломатӣ, иқтисодӣ, низоми ва иттилоотиро дар бар мегирад, инчунин иштироки ҷаҳол дар

ташаббусҳои минтақавӣ ва байналмилалӣ, ки ба таҳкими сулҳу субот нигаронида шудаанд, хеле муҳим мебошад.

Дар зербоби дуҷуми боби дуюм **“Ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо созмонҳои минтақавӣ дар таъмини амнияти дастаҷамъӣ”** баррасӣ гардидааст. Ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо субъектҳои институтсионалии байналмилалӣ ва минтақавӣ дар заминаи робитаҳои дӯстонаи дучониба ва бисёрҷониба самти стратегии сиёсати хориҷии давлат ва фаъолияти ҳукуматро ташкил медиҳад. Ин ҷанбаи сиёсати хориҷӣ унсури калидии татбиқи манфиатҳои миллӣ ва таъмини рушди устувори Тоҷикистон дар сатҳи ҷаҳонӣ ва минтақавӣ мебошад. Таърихи робитаҳои кишвар бо созмонҳои байналмилалӣ аз ибтидои ба даст овардани истиқлолияти Тоҷикистон шуруъ шуда, минбаъд дар баробари васеъ шудани доираи муносибатҳо бо олами беруна боз ривочу раванг ёфт.

Созмонҳои байналмилалии ғайриҳукуматӣ доир ба фаъолияти созандаи давлатҳо ва дигар созмонҳои байналмилалӣ, инчунин оид ба ҳуқуқи инсон маълумоти заруриро паҳн мекунанд. Фаъолияти машваратии созмонҳои байналмилалии ғайриҳукуматӣ дар қонф. гардонидани дархости шахсон ва ба ташкилотҳо дар додани машварат ифода мегардад. Созмонҳои байналмилалии ғайриҳукуматӣ дар ҷараёни ҳуқуқҷодкунӣ, аз ҷумла қарорди таҳияи лоиҳаҳои қонунҳо фаъолияти назаррас анҷом медиҳанд. Фаъолияти назоратии созмонҳои байналмилалии ғайриҳукуматӣ дар таъмини риояи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ ифода мегардад. Афзоиши созмонҳои байналмилалӣ ва минтақавӣ натиҷаи раванди объективии ҳамгироии байнидавлатӣ ва таъмини робитаҳои берунаи соҳаҳои ҷамъиятӣ мебошад [28 с. 75]. Созмонҳои байналмилалӣ, ки имруза сиёсати хориҷии кишварҳоро бидуни онҳо тасаввур намудан мумкин нест, сохтори мураккаби ҳамкориҳои байнидавлатӣ дошта, ташаккули он ба зарурати танзими муносибатҳо ва фаъолияти байнидавлатӣ дар марҳилаҳои муайяни рушди таърихӣ вобаста аст.

Созмонҳои байналмилалӣ ва минтақавӣ иродаи мустақил ва доираи вазифаҳои мебошанд, ки барои иҷрои вазифаҳои муҳим заруранд. Онҳо ҳуқуқ доранд, ки дар сатҳи байналмилалӣ

созишномаҳо ба имзо расонанд, амволи манкул ва ғайриманкулро харидорӣ кунанд ва онро идора кунанд, бартариятҳо ва масуниятҳои аз ҷиҳати хусусият ва доираи худ ба манфиатҳои дипломатӣ наздикро дар давлатҳо идора кунанд. Хусусияти фарқкунандаи созмонҳои муосири байналмилалӣ ва минтақавӣ афзоиши ҳоси доираи ваколатҳои онҳо мебошад, ки давра ба давра ба амал омадааст. Ҷумҳурии Тоҷикистон низ дар баробари дигар ҷумҳуриҳои собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ дар дарёфти мустақилияти хеш чораҳо меандешид. Маълум гашт, ки барои таъмини истиклолияти сиёсии Тоҷикистон дар заминаи ҳифзи манфиатҳои милли амалҳои баҳодурунаро пеш гирифтани лозим меояд. Аз ин ҷост, ки 29 –уми сентябри соли 1993 роҳбари давлати соҳибистиклоли Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ҷаласаи 48 - уми СММ суҳанрони намуда таъкид намуданд, ки «Мо аз роҳи интиҳобкардаи хеш - барпо намудани ҷомеаи демократӣ, ҳуқуқбунёд ва дунявӣ пас намегардем» [24, с.127]. Муҳтавои асосии суҳанрониҳои муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро дар СММ, баланд бардоштани мавқеи кишвар дар миқёси байналмилалӣ, мубориза алайҳи терроризми ҷаҳонӣ, гардиши ғайриқонунии маводи муҳаддир, муносибати сарфакорона ба захираҳои обҳои нӯшокии дунё, ҳифзи сарчашмаҳои об, масоили баҳри Арал ва ғайра ташкил медиҳад.

Ҳамгироии минтақавӣ, ки ба муносибати созанда асос ёфтааст, ба манфиатҳои ҳамаи давлатҳо ва халқҳои Осиёи Марказӣ ҷавобгӯ аст. Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таҳкими ҳамкорӣ бо кишварҳои ҳамсоя аҳамияти калон дода, барои фароҳам овардани фазои мусоид дар муносибат бо онҳо талош меварзад. Дар ин замина ҳамкориҳои байнидавлатӣ бо Ҷумҳурии Ўзбекистон, Ҷумҳурии Қирғизистон ва Ҷумҳурии Ислондӣ Афғонистон аҳамияти аввалиндараҷа пайдо мекунад. Ин кишварҳо на танҳо сарҳади ҷуғрофиро бо Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил медиҳанд, балки бо робитаҳои ҳамаҷонибаи таърихӣ, фарҳангӣ ва иқтисодӣ хос мебошанд, ки зарурати таҳлили амиқ ва системасозии самтҳои эҳтимолии ҳамкориро ба миён меорад [28 с. 75]. Душанбе дурнамои фаълосозии тичорати наздисарҳадӣ, татбиқи якҷояи лоиҳаҳои инфрасохторӣ ва табодули таҷриба дар соҳаҳои гуногун, аз

кишоварзӣ то энергетикаро мебинад. Тоҷикистон дарк мекунад, ки субот ва шукуфой дар минтақа бо ҳам алоқаманд аст. Аз ин рӯ, ҷумҳурӣ пайваста ҷонибдори ҳалли озоиштаи низоъҳо ва ихтилофҳо буда, принципҳои даҳлат накардан ба корҳои дохилии дигар давлатҳо ва эҳтироми соҳибхитирии онҳоро риоя мекунад. Дастгирии талошҳо барои ба эътидол овардани вазъ дар Афғонистон самти афзалиятноки сиёсати хориҷии Тоҷикистон мебошад, зеро амнияти ин кишвар бевосита ба амнияти тамоми минтақаи Осиёи Марказӣ таъсир мерасонад.

Имрӯз Тоҷикистон дар кори созмонҳои байналмилалӣ, аз қабилӣ СММ, САҲА, СҲШ ва ғайра фаъолона иштирок намуда, дар ҳифзи сулҳу амният, рушди устувор ва ҳалли мушкилоти иҷтимоию иқтисодӣ сахм мегузорад. Ҷумҳурӣ ташаббускори як қатор қатъномаҳо ва барномаҳои муҳим мебошад, ки ба таҳкими ҳамкориҳои байналмилалӣ дар соҳаи захираҳои об, мубориза бо терроризм ва экстремизм, пешгирии офатҳои табиӣ ва тағйирёбии иқлим равона шудаанд. Тоҷикистон ба рушди муносибатҳои неки ҳамсоягӣ бо кишварҳои Осиёи Марказӣ дар сиёсати хориҷии худ диққати махсус медиҳад. Бо дастгирии субот ва ҳамгироии минтақавӣ Тоҷикистон дар татбиқи лоиҳаҳои муштарак дар соҳаи энергетика, нақлиёт ва савдо фаъолона иштирок намуда, ба рушди иқтисодии тамоми минтақа мусоидат менамояд. Таҳкими робитаҳо бо кишварҳои ҳамсоя самти афзалиятноки сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад, ки ба принципҳои эҳтироми мутақобила, эътимод ва баҳисобирии манфиатҳои якдигар асос ёфтааст.

Сарфи назар аз нақши мусбати созмонҳои минтақавӣ дар таъмини амнияти Тоҷикистон, бояд як қатор масъалаҳои марбут ба ҳамоҳангсозии талошҳо, маҳдудияти захираҳо ва фарқиятҳо дар роҳҳои ҳалли мушкилоти умумиро низ қайд кард. Дар робита ба ин, рушди минбаъдаи ҳамкорӣ бо ташкилотҳои минтақавӣ тақмили механизмҳои ҳамоҳангсозӣ, баланд бардоштани самаранокии истифодаи захираҳо ва баҳисобирии манфиатҳои миллии ҳамаи давлатҳои аъзоро талаб менамояд. Умуман, ҳамкорӣ бо ташкилотҳои минтақавӣ омили муҳими таъмини амнияти милли ва дастачамъии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад. Рушди минбаъдаи ин

ҳамкорӣ бояд ба таҳкими субот ва амният дар минтақа, муқовимат ба таҳдидҳо ва ҷолишҳои умумӣ, инчунин фароҳам овардани шароити мусоид барои рушди устувори кишвар равона карда шавад.

Мавзуи зербоби сеюми боби дуюмро “Дурнамои рушди ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Марказӣ” ташкил медиҳад. Пас аз ғурупошии Иттиҳоди Шӯравӣ ба Тоҷикистон ба монанди дигар давлатҳои узв имконпазир шуд, ки муносибати дипломатии худро бо давлатҳои ҳамҷавор ё ин ки бо созмонҳои бонуфуз ба таври мустақилона ба роҳ монад. Бо дарёфти мустақилияти давлатӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон бо як қатор мушкилиҳо рӯ ба рӯ гашт ва онҳоро паси сар намуд. Яке аз ҷанбаҳои муҳимми таъмини истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон рушди робитаҳои сиёсати хориҷӣ, аз ҷумла бо давлатҳои Осиёи Миёна буд. Бо дарназардошти мавқеи ҷуғрофии Тоҷикистон, ин омил зарурати ташаккул ва таҳкими низоми ҳамкориҳои байналмилалиро ба миён овард. Ин маънои таъсис ва густариши ҳамкорӣ бо шарикони хориҷиро ҳам дар сатҳи минтақавӣ ва ҳам дар сатҳи ҷаҳонӣ бо таваҷҷуҳи махсус ба ҳамкорӣ бо кишварҳои ҳамсоя дошт.

Дар стратегияи сиёсати хориҷии кишвари Тоҷикистон густариши ҳамкорӣ бо давлатҳои минтақа ва рушди ҳамкориҳои минтақавӣ самти афзалиятнок мебошад. Чунин ҳолатро бо масъалаҳои зерин асоснок намудан мумкин аст. Аввалан, таъмини озодӣ, истиқлол ва амнияти Тоҷикистон, мардуми он ва кишварҳои минтақа бо субот, оромӣ ва амнияти пайдори минтақавӣ пайвандӣ дорад. Дуввум, пешрафти Тоҷикистон, қабл аз ҳама, рушди иқтисодӣ, техникӣ аз омилҳои гуногун бахусус истифодаи оқилона ва босамари захираҳои об, маводи суخت, ашёи хоми табиӣ, инфрасохтори техникӣ – нақлиётӣ, ҳулаҳои нафту газ ба пайвандҳои ташаккулёфтаи иқтисодии субъектҳои гуногуни фаъолияти иқтисодӣ вобаста аст. Саввум, кишварҳои Осиёи Марказӣ монандиҳои зиёди таърихӣ ва фарҳангӣ бо ҳамдигар доранд, ки дар навбати худ бисёр қобили таваҷҷуҳ дар барномаҳои дурнамои рушди онҳо ба ҳисоб мераванд. Дурнамои рушди ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Марказиро дар чанд маврид чунин хулоса намудан мумкин аст:

Аввалан, таҳкими амнияти минтакавӣ: дар шароити таҳдидҳои доимии марбут ба терроризм, экстремизм ва қочоқи маводи мухаддир, ки аз Афғонистон бармеоянд, ҳамкориҳои байналмилалӣ дар соҳаи амният афзалияти худро нигоҳ медорад. Дурнамо бо амиқтар шудани мубодилаи иттилоот, гузаронидани машқҳои муштарак, ҳамоҳангсозии назорати сарҳадӣ ва таҳияи стратегияҳои умумии муқовимат ба ин мушкилот алоқаманд аст. Омили муҳим таҳкими Созмони аҳдномаи амнияти дастаҷамъӣ (СААД) ҳамчун заминаи муҳим барои ҳамкориҳои бисёрҷониба дар соҳаи амният мебошад.

Дуюм, рушди ҳамкориҳои тичоратиро иқтисодӣ: Иқтидори робитаҳои тичоратиро иқтисодии Тоҷикистону кишварҳои Осиёи Марказӣ пурра амалӣ нагардидааст. Дурнамо аз афзоиши гардиши мол, диверсификатсияи сохтори савдо, рушди инфрасохтори нақлиёт, содда кардани расмиёти гумрукӣ ва фароҳам овардани шароити мусоид барои сармоягузориҳои мутақобила иборат аст. Ба рушди бахши энергетика, аз ҷумла, татбиқи лоиҳаҳои содироти нерӯи барқ аз Тоҷикистон ба дигар кишварҳои минтақа бояд диққати махсус дода шавад.

Сеюм, бояд ба таҳкими ҳамкориҳои фарҳангӣ ва башардӯстона диққат дода шавад. Арзишҳои таърихӣ, фарҳангӣ ва забонии халқҳои Осиёи Марказӣ барои вусъат додани робитаҳои фарҳангӣ ва гуманитарӣ заминаи мустақкам фароҳам меорад. Ин далел дар заминаи ҷаҳонишавӣ ва тағйирёбии муносибатҳои байналмилалӣ аҳамияти махсус пайдо мекунад, ки дар он ҷанбаҳои фарҳангӣ ва гуманитарӣ дар ташаккули ҷаҳони бисеркутбӣ нақши муҳимтар мебозанд. Дурнамо бо татбиқи лоиҳаҳои муштарак дар соҳаи маориф, илм, фарҳанг ва варзиш, ташкили табодули фарҳангӣ, баргузориҳои фестивалҳо ва намоишгоҳҳо, инчунин рушди сайёҳӣ алоқаманд аст. Самти муҳим дастгирии омӯзиши забони русӣ мебошад, ки забони муоширати байнимиллӣ дар минтақа махсуб меёбад.

Чорум, ҳалли мушкилоти обу энергетика: Масъалаҳои истифодаи оқилонаи захираҳои об яке аз омилҳои асосии субот ва рушди устувори Осиёи Марказӣ мебошад. Дурномаи ҳамкорӣ дар ин соҳа бо таҳия ва татбиқи механизмҳои идоракунии муштарак

захираҳои об, ки ба принципҳои адолат, манфиати мутақобила ва баҳисобгирии манфиатҳои ҳамаи кишварҳои минтақа асос ёфтаанд, алоқаманд аст.

Панҷум, тақвияти ҳамгироии минтақавӣ омили аз ҷиҳати стратегӣ муҳим дар заминаи ҷаҳонишавӣ ва шиддат гирифтани рақобат дар бозорҳои байналмилалӣ мебошад. Дар шароити вобастагии глобалӣ ва фишори шади рақобат, ҳамгироии кишварҳои Осиёи Марказӣ дар сатҳи минтақавӣ барои баланд бардоштани рақобатпазирии онҳо аҳамияти муҳим пайдо мекунад. Ин раванд ба эҷоди таъсири синергетикӣ мусоидат мекунад, ки дар беҳтаргардонии истифодаи захираҳо, кам кардани хароҷоти амалиётӣ ва мустаҳкам кардани мавқеи кишварҳои минтақа дар арсаи ҷаҳонӣ ифода меёбад. Дурнамо бо ташкили фазои умумии иқтисодӣ, ҳамохангсозии қонунгузорӣ, соддагардонии расмиёти савдо ва сармоягузорӣ, инчунин рушди инфрасохтори нақлиётӣ алоқаманд аст. Воситаи муҳими ҳамгироии минтақавӣ метавонад Форуми иқтисодии Осиёи Марказӣ бошад.

Шашум, нақши Тоҷикистон дар равандҳои минтақавӣ: Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дорои иқтидори бойи гидроэнергетикӣ ва мавқеи стратегӣ ҷуғрофӣ мебошад, метавонад дар рушди ҳамкориҳои минтақавӣ нақши муҳим бозад. Дурнамо бо иштироки фаъолони Тоҷикистон дар равандҳои ҳамгироии минтақавӣ, пешбурди ташаббусҳо оид ба рушди инфрасохтори нақлиётӣ, ҳамкорӣ дар соҳаи амният ва ҳалли мушкилоти обу энергетика алоқаманд аст. Омили муҳим таҳкими суботи сиёсӣ ва рушди устувори иҷтимоию иқтисодии Тоҷикистон мебошад.

ХУЛОСА

Таҳқиқоти мазкур нишон дод, ки ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Марказӣ дар соҳаи амният дорои асосҳои назариявӣ ва заминаҳои воқеии рушди минбаъда мебошанд. Дар асоси таҳлили маъсалаҳои назариявӣ, ва ҳолати имрузаи фазои геополитикӣ ва равандҳои минтақавӣ муаян гардид, ки Тоҷикистон бо дарназардошти манфиатҳои миллӣ ва сиёсати хориҷии фаъол

метавонад дар таъмини амнияти минтақавӣ нақши калидӣ бозад. Хулосаҳо ва тавсияҳои таҳқиқотӣ барои таҳкими ҳамгироии амниятӣ ва таҳияи сиёсати самарабахш дар шароити муносири Осиёи Марказӣ аҳамияти амалии баланд доранд. Таҳлили равишҳои назариявӣ ба фаҳмиши амният дар заминаи ҳамгироии минтақавӣ ва сиёсати хориҷии Тоҷикистон имкон дод, ки хулосаҳо ва тавсияҳои асосии зерин таҳия карда шаванд. Дар доираи таҳлили дигаргуниҳои геополитикии минтақаи Осиёи Марказӣ бояд қайд кард, ки ҳамкориҳои Тоҷикистон бо дигар кишварҳои минтақа дар соҳаи таъмини амният омилҳои асосии мусоидат ва нигоҳ доштани суботи минтақавӣ ва рушди устувор мебошад. Мавқеи геостратегии минтақа, ки бо Афғонистон ҳамсарҳад мебошад, ба он дар заминаи муқовимат ба таҳдидҳои фаромарзӣ, аз ҷумла падидаҳои, аз қабили терроризм, экстремизм ва гардиши ғайриқонунии маводи мухаддир нақши беназир мегузорад. Таҳқиқоти гузаронидашуда имкон дод, ки ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Марказӣ дар соҳаи амният ҳамаҷониба омӯхта шуда, самтҳои асосии он, хусусиятҳо ва дурнамои рушди он муаян карда шаванд:

1. Таҳлили системаи бисёрсамтаи ҳамкорӣ дар соҳаи амният гузаронида шуд, ки ҳам форматҳои дучониба ва ҳам бисёрҷонибаи ҳамкорӣ, аз ҷумла ташкилотҳои минтақавӣ ва ҳамкорӣ бо шарикони байналмилалӣ дар бар мегирад. Самаранокии ин ҳамкорӣ тавассути маҷмуи тадбирҳо, аз ҷумла мубодилаи иттилооти оперативӣ, гузаронидани машқҳои муштарак ва амалиёти махсус, инчунин ҳамоҳангсозии амалҳо оид ба таъмини амнияти сарҳадҳои давлатӣ ба даст оварда мешавад. Дар доираи ин таҳқиқот омилҳои муайян карда шуданд, ки ба дигаргуншавӣ ва самаранокии ҳамкориҳои байнидавлатӣ дар соҳаи таъмини амният таъсир мерасонанд. Ба онҳо инҳо дохил мешаванд: таҳдидҳо ва ҷолишҳои умумӣ, иродаи сиёсии роҳбарияти кишварҳо, сатҳи эътимод ва ҳамдигарфаҳмӣ ва мавҷудияти захираҳои молиявӣ ва техникӣ. Дар баробари ин, омилҳои боздоштани ҳамкорӣ низ боқӣ мондаанд, ба монанди: ихтилофҳо дар масъалаҳои марзӣ, рақобат барои роҳбарии минтақавӣ ва таъсири бозигарони беруна [2-М, 5-М].

2. Дурнамои рушди ҳамкориҳои Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Марказӣ дар соҳаи амният таҳлил карда шуд. Дар шароити

афзоиши ноустувории глобалӣ ва минтақавӣ, тақвияти таҳдидҳои терроризму экстремизм, инчунин ғаёл гардидани ҳаракати маводи муҳаддир ҳамкорӣ дар соҳаи амният самти афзалиятноки сиёсати хориҷии Тоҷикистон боқӣ мемонад. Ҳамкориҳои минтақавии давлат, ки яке аз шаклҳои асосии ҳамкорӣ дар ҷаҳони муосир мебошад, омӯзиши амиқ ва ҳамаҷонибаро талаб мекунад. Таҳлили он истифодаи равишҳои гуногуни назариявӣ ва методологиро дар бар мегирад, ки ба арзёбии ҳамаҷонибаи моҳият, шакл, омилҳо ва оқибатҳои ин падида имкон медиҳанд. Ҳамчун асос барои таҳлил як қатор муқаррароти назариявӣ-методологӣ мавҷуданд, ки ба сохтори тадқиқот, ошкор кардани қонуниятҳо ва таҳияи хулосаҳои асоснок имкон медиҳанд. Унсурҳои асосии ин асосҳо инҳоянд: парадигмаҳои назариявии муносибатҳои байналмилалӣ, равишҳои методологӣ ба омӯзиши сиёсати хориҷӣ ва усулҳои ҷамъоварӣ ва таҳлили маълумоти эмпирикӣ [8-М, 10-М].

3. Ҷаҳони муосир бо алоқамандии бегона ва динамизми худ зоҳир мешавад, ки дар он марзҳои анъанавии байни давлатҳо норавшан мешаванд ва мушкилоти нави амниятӣ хусусияти фаромиллӣ пайдо мекунад. Дар ин шароит ҳамкорӣ дар соҳаи амният на танҳо матлуб, балки шартӣ қомилан зарурии таъмини субот ва рушди устувор мегардад. Таҳдидҳои амниятӣ дар асри ХХІ торафт мураккабтар ва омехтаатар мешаванд. Шабакаҳои террористӣ ва синдикатҳои киберҷиноятӣ дараҷаи баланди мутобиқшавӣ ва ҷаҳонишавии ғаёлияти худро нишон медиҳанд, ки зарурати ташкили системаҳои бисёрқабатаи мониторинг ва воқуниши ғавриро тақозо менамоянд. Муҳоҷирати ғайриқонунӣ, дар навбати худ, ба сохтори демографӣ ва суботи иқтисодии давлатҳо таъсири назаррас мерасонад, ки ин ҳолат таҳияи сиёсати ҳамаҷонибаи муҳоҷират ва ҳамкориҳои байналмилалиро талаб мекунад [9-М, 11-М].

4. Воқеияти геополитикии Осиёи Марказӣ як сохтори мураккаб ва динамикӣ мебошад, ки дар зери таъсири бисёр омилҳои ба ҳам алоқаманд ташаккул меёбад. Мавқеи ҷуғрофии ин минтақа, захираҳои васеи табиӣ он, артефактҳои беназири таърихӣ, гуногунии этнофарҳангӣ ва дараҷаи баланди осебпазирӣ ба таъсироти беруна аҳамияти стратегӣ онро ҳамчун минтақаи

калидии буриши манфиатҳои акторҳои бузурги геополитикӣ ва акторҳои минтақавӣ муайян мекунанд. Ин минтақа, ки нуқтаи бархӯрди манфиатҳои глобалӣ ва маҳаллӣ мебошад, як арсаи мураккаби геополитикие маҳсуб меёбад, ки дар он равандҳои иқтисодӣ, сиёсӣ ва фарҳангӣ ба ҳам мепайванданд. Таҳлили ҳамачонибаи вазъи геополитикӣ дар Осиёи Марказӣ дараҷаи баланди номуайяний ва омилҳои эҳтимолии низоъро ошкор намуда, зарурати таҳияи стратегияи самараноки таъмини амнияти миллиро барои Ҷумҳурии Тоҷикистон ба миён меорад [10-М].

5. Дар доираи таҳқиқоти диссертатсионӣ таҳлили ҷанбаҳои назариявӣ ва амалии ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои минтақа дар соҳаи амнияти дастаҷамъӣ гузаронида шуд. Самтҳо ва шаклҳои асосии ҳамкорӣ, аз ҷумла ҳамкориҳои ҳарбӣ-сиёсӣ, мубодилаи иттилоот, гузаронидани машқҳо ва амалиётҳои муштарак, инчунин иштирок дар таҳия ва татбиқи барномаҳо ва лоиҳаҳои муштарак баррасӣ карда шуданд. Таҳқиқот нишон дод, ки ҳамкориҳои Тоҷикистон бо СААД яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати хориҷии кишвар дар соҳаи амният мебошад. СААД ба Тоҷикистон барои таҳкими иқтисодӣ муқовимат ба таҳдидҳои террористӣ ва экстремистӣ, инчунин таъмини амнияти марзҳо имконият фароҳам меорад. Иштироки Тоҷикистон дар машқҳои муштаракӣ ҳарбии СААД ба баланд бардоштани сатҳи тайёрии хизматчиёни ҳарбӣ ва таҳкими ҳамкориҳои байни қувваҳои мусаллаҳи кишварҳои иштирокчи мусоидат менамояд [4-М, 6-М].

6. Ҳамкориҳои кишварҳои Осиёи Марказӣ бо Созмони Ҳамкориҳои Шанхай (СХШ) самти аз ҷиҳати стратегӣ муҳим дар заминаи таъмини амнияти минтақавӣ мебошад. СХШ ҳамчун платформаи муқовимат ба бисёрҷониба ва ҳамкориҳои синергетикӣ дар доираи васеи масъалаҳо, ки на танҳо мубориза бо терроризм ва экстремизм, балки муқовимат ба гардиши ғайриқонунии маводи муҳаддирро низ дар бар мегирад, амал мекунанд. Ташкилот инчунин дар ҳавасмандгардонии рушди иқтисодӣ ва таҳкими робитаҳои башардӯстона байни давлатҳои аъзо нақши калидӣ дорад. Ҳамгироии Тоҷикистон ба сохтори зиддитеррористии СХШ ба кишвар имкониятҳои беназирро барои таъбиқи иттилооти амалиётӣ ва таҷрибаҳои пешқадам дар соҳаи муқовимат ба

тахдидҳои террористӣ фароҳам меорад. Ин ба баланд бардоштани самаранокии чораҳои амнияти миллӣ ва таҳкими ҳамкориҳои минтақавӣ дар соҳаи мубориза бо терроризм мусоидат мекунад. Хулоса, ҳамкориҳои кишварҳои минтақа, аз ҷумла, Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ташкилотҳои минтақавӣ дар таъмини амнияти дастаҷамъӣ самти муҳиму ояндадори сиёсати хориҷии давлатҳо мебошад. Густариши минбаъдаи ин ҳамкорӣ ба таҳкими сулҳу субот дар Осиёи Марказӣ ва берун аз он мусоидат хоҳад кард [1-М, 7-М].

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот

1. Таҳкими муносибатҳои дучониба: зарур аст, ки муносибатҳои дучониба бо кишварҳои Осиёи Марказӣ васеъ ва амиқ гардонида шуда, ба табодули таҷриба ва ҷамоҳангсозии амалҳо дар соҳаи амният диққати махсус дода шавад. Барномаҳои муштарак оид ба мубориза бо терроризм, экстремизм ва қочоқи маводи мухаддир бояд таҳия ва татбиқ карда шаванд.

2. Фаъолгардони иштирок дар ташкилотҳои минтақавӣ: иштироки фаъолона дар фаъолияти ташкилотҳои минтақавӣ, аз қабili СҶШ ва СААД, бо истифода аз иқтидори онҳо барои таҳкими ҳамкориҳои амниятӣ муҳим аст. Дар таҳия ва татбиқи лоиҳаҳо ва барномаҳои муштарак, ки ба муқовимат бо таҳдидҳои фаромарзӣ равона шудаанд, саҳм гузоштан лозим аст.

3. Рушди ҳамкорӣ бо шарикони байналмилалӣ: ҳамкорӣ бо шарикони байналмилалӣ, аз қабili СММ, ИА ва САҲА бояд бо мақсади гирифтани кӯмаки техникаӣ ва молиявӣ барои таҳкими системаи амниятӣ рушд ёбад. Иштирок дар барномаҳо ва ташаббусҳои байналмилалӣ, ки ба мубориза бо терроризм, экстремизм ва қочоқи маводи мухаддир нигаронида шудаанд, муҳим аст.

4. Тақмили заминаи қонунгузорӣ: Зарур аст, ки заминаи қонунгузорӣ дар соҳаи амният тақмил дода шавад, он ба стандартҳои байналмилалӣ ва таҷрибаи пешқадам мутобиқ карда шавад. Қонунҳои таҳия ва қабул карда шаванд, ки ҳамкорӣ бо давлатҳои хориҷӣ ва созмонҳои байналмилалӣ амниятро танзим мекунанд.

5. Таҳкими амнияти иттилоотӣ: бояд амнияти иттилоотӣ, аз ҷумла тавассути ҳифзи инфрасохтори муҳим аз ҳамлаҳои киберӣ тақвият дода шавад. Ҳамкорӣ бо кишварҳои Осиёи Марказӣ дар соҳаи мубодилаи иттилоот ва ҳамоҳангсозии амалҳо оид ба муқовимат ба таҳдидҳои киберӣ бояд рушд ёбад.

6. Тақвияти назорати сарҳадӣ: тақвияти назорати сарҳадӣ, аз ҷумла тавассути навосозии инфрасохтори сарҳадӣ ва тақмили ихтисоси сарҳадбонон муҳим аст. Ҳамкорӣ бо кишварҳои Осиёи Марказӣ дар соҳаи мубодилаи иттилоот ва гузаронидани амалиёти муштарак оид ба ҳифзи сарҳад бояд рушд ёбад.

7. Таҳкими ҳамкориҳои ҳарбӣ-техникӣ: бояд ҳамкориҳои ҳарбӣ-техникӣ бо кишварҳои Осиёи Марказӣ, аз ҷумла тавассути таҳвили аслиҳа ва техникаи ҳарбӣ, инчунин гузаронидани машқҳои муштарак тақвият дода шаванд. Ҳамкорӣ дар соҳаи тайёр кардани кадрҳои ҳарбӣ ва табодули таҷриба бояд рушд ёбад.

**АКАДЕМИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ ПРИ
ПРЕЗИДЕНТЕ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН**

На права рукописи

ТДУ- 327+355/359(575.3)

ТКБ - 66.5+68(2 точик)

X – 45

ХИДИРОВ НОЗИМДЖОН НАИМДЖОНОВИЧ

**СОТРУДНИЧЕСТВО РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН
СО СТРАНАМИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В СФЕРЕ БЕЗОПАСНОСТИ:
СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВА РАЗВИТИЯ**

АВТОРЕФЕРАТ

**диссертации на соискание ученой степени кандидата политических наук
по специальности 23.00.04 – Политические проблемы международных
отношений: глобальное и региональное развитие**

ДУШАНБЕ – 2025

Диссертация подготовлена на кафедре политологии и связей с общественностью факультета дипломатии и политики Академии государственного управления при Президенте Республики Таджикистан.

Научный руководитель: **Мухаммад Абдурахмон Навруз** – доктор политических наук, профессор, член-корреспондент Национальной академии наук Таджикистана, старший научный сотрудник отдела политических вопросов международных отношений Института философии, политологии и права имени А. Баховаддинова Национальной академии наук Таджикистана;

Официальный оппоненты: **Каримов Шамсиддин Турсунматович** – доктор политических наук, главный научный сотрудник отдела США и Канады Института изучения проблем стран Азии и Европы Национальной академии наук Таджикистана.

Амиров Толиб Шарифович – доктор философии (PhD) по специальности 6D050200 политология (23.00.04), дотцент кафедры гуманитарных и естественных наук Института мировой экономики и международных отношений Международного университета туризма и предпринимательства Таджикистана.

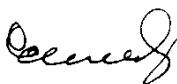
Ведущая организация: Кулябский государственный университет имени Абуабдуллох Рудаки.

Защита диссертации состоится «22» ноября 2025 года в 10:00 на заседании диссертационного совета 6Д.КОА-079 при Институте философии, политологии и права им. А.Баховаддинова Национальной академии наук Таджикистана (734025, Республика Таджикистан, г. Душанбе, проспект Рудаки).

С содержанием диссертации можно ознакомиться в научной библиотеке имени Индера Ганди Национальной академии наук Таджикистана и на сайте Института философии, политологии и права им. А.Баховаддинова Национальной академии наук Таджикистана (www.ifppanrt.tj)

Автореферат расослан «__» _____ 2025г.

Ученый секретарь
диссертационного совета,
кандидат политических наук
Email: Sanginov1953@mail.ru

Сангинов Н.Н.

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. Центральная Азия, как регион с богатой историей и сложными геополитическими процессами, испытывает период значительных перемен. В связи с этим сотрудничество между государствами региона приобретает особое значение. Таджикистан, расположен в очень важное географическое положение и имеет уникальные культурные и исторические связи с другими государствами нашего региона, играет важную роль в построении региональных связей, стабильности и процветания. Актуальность исследования сотрудничества Таджикистана со странами Центральной Азии обусловлена несколькими факторами.

Во-первых, связанная с растущей взаимозависимостью экономики региона. Глобализация и усиление интеграционных процессов требуют сотрудничества в сфере торговли, энергетики, транспорта и связи для обеспечения устойчивого экономического развития и делая жизненно важным повышение конкурентоспособности стран Центральной Азии на мировом рынке.

Во-вторых, обеспечение безопасности в регионе включая борьбу с терроризма, экстремизма, наркоторговли и трансграничной преступностью и наркотрафиком, требует объединение усилий всех стран Центральной Азии. Таджикистан, в регионе, имеющая протяженную границу с Афганистаном, играет важную роль в обеспечении безопасности на южных границах региона.

В-третьих, культурно-гуманитарное сотрудничество способствует укреплению взаимопонимания и доверия между народами Центральной Азии. Обменивание опытом в сфере образования, науки, культуры и искусства позволяет сохранению и развитию общих исторических и культурных ценностей, а также содействию формированию единой региональной идентичности.

В-четвёртых, геополитическая ситуация в мире и регионе оказывает существенное влияние на процессы сотрудничества стран Центральной Азии. Примечательно, что растущая конкуренция между великими державами за влияние в регионе требует от стран Центральной Азии разработать единую стратегию и координировать внешнюю политику для защиты своих национальных интересов. Данное исследование направлено на анализ современного состояния и перспектив развития сотрудничества Республики Таджикистан со странами Центральной Азии в различных областях, особенно в сфере безопасности.

В сфере безопасности сотрудничество Таджикистана с другими странами Центральной Азии в борьбе с новыми глобальными угрозами рассматривается в научном исследовании, геополитический аспект исследования — анализ влияния внешних факторов и процессов сотрудничества между Таджикистаном и другими странами Центральной Азии может быть показателем актуальности научной работы.

К тому же, актуальность изучения проблем безопасности в Центральной Азии зависит от ряда факторов, которые имеют как региональное, так и глобальное значение. Центральнo-Азиатский регион, расположенный на пересечении геополитических интересов крупнейших мировых держав и трансконтинентальных путей, традиционно характеризуется сложной и изменчивой ситуацией. После распада Советского Союза государства Центральной Азии столкнулись с необходимостью самостоятельно обеспечивать свою национальную безопасность, что такая ситуация требовал создания новых институтов, стратегий и механизмов сотрудничества.

В условиях меняющейся современной геополитической обстановки, с обострением конкуренции между ведущими мировыми державами, усилиям деятельности террористических и экстремистских структур, а также, вопросы трансграничной преступности и другие глобальные вызовами, затрагивающий стабильности и безопасности в Центральной Азии приобретает первостепенное значение. Этот регион, который имеет сложную геополитическую структуру и испытывает множество социально-экономических проблем, остаётся крайне уязвимым к внешним факторам. Внешние угрозы, включая деятельность международных террористических организаций, незаконный оборот наркотиков, киберпреступность и другие формы транснациональной преступности, усугубляют беззащитность региона. Поэтому обоснование путей предотвращения и борьбы с нежелательными социальными явлениями считается одной из важнейших частей диссертации.

Сотрудничество Республики Таджикистан со странами Центральной Азии в сфере безопасности реализуется посредством многоплановых механизмов, охватывающих широкий спектр направлений. Таджикистан принимает активное участия в деятельности ключевых региональных организаций, таких как Организация Договора о коллективной безопасности (ОДКБ), Шанхайская организация сотрудничества (ШОС), Региональная

антитеррористическая структура ШОС. В рамках этих институциональных форматов осуществляется регулярный обмен информацией, проводятся совместные военные учения и операции по противодействию современным угрозам терроризма и экстремизма.

Стоит отметить, что Таджикистан развивает свое отношение со всеми государствами Центральной Азии в сфере безопасности на двустороннем так и на многостороннем уровне. Важно подчеркнуть, что подписаны соглашения о сотрудничестве между Министерствами обороны, Министерствами внутренних дел и другими ведомствами, ответственными за обеспечение безопасности. Реализуются общие программы, совместные учения, совместные проекты по укреплению границ.

Сотрудничество в области межгосударственные границы, учитывая протяжённость границ между странами региона, особое внимание уделяется партнёрству в пределах безопасности границ Центральной Азии. Проводится совместная действий по предотвращению незаконного оборота наркотических веществ и оружия, также принимаются меры по укреплению пограничной инфраструктуры.

Сотрудничество Таджикистан по борьбе с терроризмом и экстремизмом с другими странами региона имеют свои особенности. Между странами региона регулярно проводится обмен информации в этом направлении, совместные региональные операции против радикальных структур, а также принимаются меры по предупреждению радикализации население.

Вызовы и угрозы в современном мире требует активного развития межгосударственных связей в контексте региональных стратегий обеспечения безопасности. Для эффективного противодействия этих угроз, необходимо совершенствование механизмы координации между профильными ведомствами таких как Министерство обороны, Министерсво внутренних дел и другие структуры.

Обмен и анализ аналитическими информации является одним из важнейших направление в сфере регионального безопасности. Это даёт возможности для выработки новых подходов в условиях растущих разные современные угрозы. Необходимо развивать сотрудничество в информационном пространстве и требует эффективное работы аналитических центры и экспертов.

Особую роль играют международные и региональные организации, с ними расширяются возможности взаимовыгодного сотрудничества стран Центральной Азии в сфере обеспечения стабильности и безопасности региона. Таких структур как ООН, Европейский союз, ШОС, ОДКБ и другие организации можно отметить примерные площадки для сотрудничества.

Таким образом, сотрудничество Республики Таджикистан с государствами Центральной Азии в сфере безопасности является одним из ключевых условий стабильности региона. Развитие этого направления должно строиться на взаимных доверии и с учетом взаимных интересов всех стран региона. Таким образом можно укрепить доверия и противостоять общим угрозам. Актуальность данного исследования связана с необходимостью разработки научных рекомендаций по совершенствованию механизмов сотрудничества в сфере безопасности, также адаптации к новым мировым вызовам и угрозам, подтверждающих важность этой темы.

Степень изученности темы диссертации. За последние несколько лет международное сотрудничество на различных уровнях, больше, чем когда-либо привлекает внимание ученых и исследователей. По этому направлению ученые в области общественных наук, в частности как политологии и международные отношения проявили большой интерес. Анализ научной литературы показывает, что проблематика региональных и международных отношений, участие государства в различных региональных организациях, внешние связи и инициативы государств по укреплению их деятельности, и региональной безопасности государства всё чаще появляется в трудах ученых и деятелей науки.

С целью исследования и раскрытия темы диссертации мы обратились к научным трудам зарубежных и отечественных исследователей, для научного анализа мы разделили их на несколько групп:

В первую группу мы включили научно-исследовательские работы западных исследователей, поскольку в своих научных трудах они всесторонне изучали вопросы международного и регионального сотрудничества, в том числе в сфере безопасности и государственных интересов, таких как Г. Моргентау [1], З. Бжезинский [5], С. Хантингтон [30], Г. Киссинджер [12], М. Тэтчер [27], И. Адизес [2], и другие проводили научные исследования по этим важным государственным вопросам.

Г. Моргантау был первым, который в укреплении международного сотрудничества считал, что приоритетное значение имеет вопрос защиты национальных интересов, и что статус и роль национальных интересов в международной политике имеют важную роль и в своих научных трудах острые дискуссии называл "великими дебатами" [1, с. 78].

Александр фон Гумбольдт, немецкий путешественник и ученый, был одним из первых, кто изучал Центральную Азию как отдельный регион [9].

Американский политолог З. Бжезинский в своем научном исследовании анализировал политическое положение США в ближайшем и отдаленном будущем, как сверхдержава в международных отношениях [5].

С. Хантингтон в своей книге «Столкновение цивилизаций» отмечает, что в современных условиях наиболее опасные международные конфликты происходят не между различными социальными классами, а между различными мировыми цивилизациями [30].

Г. Киссинджер в своей научной работе «Мировой порядок» считает, что современная мировая политика в нынешних условиях осуществляется в основном при участии западных стран [12, с. 24].

Английский ученый И. Адизес в своей публикации «Мысли о политике» отмечает, что будущее жизни на Земле зависит от политических решений, принимаемых политическими деятелями [2, с. 6].

Во вторую группу входят труды российских ученых, как Е.М. Примаков [23], Р.Р. Алиева [3], Л.В. Савил [26], В.Л. Хмылев [31], П.А. Цыганков [32], В.Н. Федоров [29] и др., которые по этой области провели значительные исследования.

Примаков Е.М. в своей работе «Международные отношения в начале XXI века» подчеркивает, что основными столпами международной политики являются развитие политических, экономических, социальных и культурных связей со всеми развитыми странами, крупными социальными общностями и общественно-административными единицами. [23, с. 195]

Исследователь Р.Р. Алиев в своей разработке «Реализация геополитических целей в Центральной Азии» фиксирует, что новые договоры и соглашения, которые затрагивают необходимые аспекты

отношений между государствами составляют основу международных отношений [3, с. 75].

Л.В. Савиль, исследуя международные угрозы, в частности информационную войну (кибервойну), отмечает, то что данный вопрос в современном условии в области международного сотрудничества стал волновать большинство политологов [26, с. 10].

В.Л. Хмылев отмечает, что межгосударственное сотрудничество — это процесс реализации согласованных политических решений, который проявляется в рамках межгосударственных отношений, и участники стремятся получить выгоду, учитывая взаимные интересы [31, с. 125].

П.А. Цыганков в своей работе «Теория международных отношений» затрагивая межгосударственное сотрудничество отмечает, что оно рассматривается как осознанное и рациональное поведение участников системы международных отношений, данная совместная работа защищает свои национальные интересы, принимая во внимание интересы других [32, с. 49].

Третья группа охватывает труды и исследования отечественных ученых в области международного сотрудничества Республики Таджикистан, развитие внешней политики страны и участие Таджикистана в международных и региональных организациях анализируются и обсуждаются в основном отечественными учеными. Среди современных исследователей в этой области следует отметить А.Н. Мухаммад [16,17], М.У. Хидирзода [18], Г.Н. Зокирова [10], Т. Назарова [20], С. Ятимов [33], Ш.Ш. Ризоён [25] и других, труды которых посвящены изучению геополитических интересов Таджикистана, развитию внешней политики Таджикистана, укреплению международных позиций страны и расширению международного сотрудничества Таджикистана. Вопросы развития внешней политики Республики Таджикистан, участия государства в международном и региональном сотрудничестве анализируются и обсуждаются в их совокупных трудах.

Таджикский исследователь А.Н. Мухаммад обратил внимание в своих исследованиях на теоретических и методологических вопросах защиты национальных интересов, политической независимости, национальной безопасности, национальной идентичности, политических и международных отношений, а также угрозы современности и другие различные процессы политической жизни [16,17].

М.У. Хидирзода, А.Н. Мухаммад и Х.К.Сафарализода совместно работали над теоретическим вопросом и методологией внутреннего образа государства с точки зрения независимости и внутреннего единства, политической идеологии, социальной психологии, вопросами государственной власти, укреплением демократии, также размышляли над достижением и защиту единства общества, развитие творческой деятельности, духовного возрождения, обеспечением равных прав для всех граждан в государстве [18].

Таджикский политолог Г.Н.Зокиров в своих исследованиях обратил внимание по важнейшим вопросам теоретико-методологического развития, явления и события, а также углубленное изучение различных процессов политической жизни, международных отношений, современных опасностей и рисков, а также мировой политической системы и другие важные геополитические вопросы в современных условиях с учетом защиты национальных интересов Республики Таджикистан [10].

Таджикский государственный деятель Т. Назаров в своей работе «Современная таджикская дипломатия» рассмотрел различные вопросы сотрудничества Республики Таджикистан в период независимости [20].

С.С. Ятимов таджикский государственный служащий и исследователь, считает, что государственная безопасность – это системное понятие, начинающееся с простейшей государственной ячейки и воплощающееся в высших государственных институтах в принципиальном порядке. Содержание этого вопроса зафиксировано в Конституции каждой страны. Согласно ей, в государстве нет ни одного лица, учреждения или предприятия, действия которых, рассматривались бы вне интересов обеспечения государственной безопасности [33].

Связь исследования с научными программами (проектами) и темами. Данное исследование подготовлено в рамках темы «Сотрудничество Республики Таджикистан со странами Центральной Азии в сфере безопасности: состояние и перспективы развития» на кафедре политологии и связей с общественностью Академии государственного управления при Президенте Республики Таджикистан.

ОСНОВНОЕ ОПИСАНИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Целью исследования является анализ и исследование сотрудничества Республики Таджикистан со странами Центральной Азии в сфере безопасности и перспектив его развития.

Задачи исследования. Для достижения поставленной цели необходимо решить следующие задачи:

- выявить теоретические и методологические основы международного сотрудничества как базу формирования многостороннего государственного взаимодействия и региональной безопасности, а также продемонстрировать непосредственные особенности их практической деятельности в современных условиях;

- проанализировать основы формирования и уровни реализации регионального государственного сотрудничества в современных условиях;

- изучить изменяющуюся геополитическую ситуацию в Центрально-Азиатском регионе и продемонстрировать ее влияние на внешнюю политику Республики Таджикистан и региональную безопасность;

- проанализировать формирование международного сотрудничества Республики Таджикистан со странами Центральной Азии в сфере безопасности;

- определить перспективы развития сотрудничества Республики Таджикистан со странами Центральной Азии.

Объектом диссертационного исследования является региональное сотрудничество Республики Таджикистан со странами Центральной Азии в сфере безопасности.

Предметом диссертационного исследования, являются процесс формирования, особенности и развития сотрудничества Республикой Таджикистан в сфере безопасности с региональными субъектами.

Гипотеза исследования. В современных условиях значительно возросли роль и место регионального и международного сотрудничества в укреплении мира, стабильности, национальной и региональной безопасности. Выводы полученные в процессе изучения показывают, что с древнейших времен и до наших дней интеграционные процессы и формирование межгосударственных объединений привели к устойчивому развитию участников этих процессов. Геополитические изменения и преобразования в мировом порядке в наше время становятся риском повреждения политических процессов. Современный мир движется к многополярному миру, и эта

ситуация создает новые опасности и риски. В такой ситуации Республике Таджикистан необходимо укрепить свои позиции в системе международных отношений, укрепить связи со странами Центральной Азии в сфере защиты национальных интересов и обеспечения национальной безопасности в рамках внешнеполитического сотрудничества, и в процессе изменения мировой политики сможет поддерживать безопасность перспектив своего развития на необходимом уровне. Более того, Республика Таджикистан как независимое государство должна использовать механизмы международных и региональных организаций на необходимом уровне для укрепления основ государственной безопасности в своей внешней политике. Предполагается, что гипотезой сотрудничества Таджикистана в сфере безопасности с другими странами Центральной Азии является реализация обеспечения мира в регионе.

Этап, место и период исследования. Данное исследование было разработано и выполнено в 2021–2025 годах на кафедре политологии и связей с общественностью Академии государственного управления при Президенте Республики Таджикистан. В исследовании был выбран процесс развития международного сотрудничества Республики Таджикистан со странами Центральной Азии в сфере безопасности, как период развития внешней политики страны и гибкости международного сотрудничества государств.

Теоретическую основу исследования составляют, прежде всего, научные источники и труды ученых и исследователей в области политологии и международных отношений, а также проблем региональной безопасности. С целью необходимости международного сотрудничества со странами Центральной Азии использовалась теория межгосударственного сотрудничества. В диссертации при исследовании теоретико-методологических основ темы использованы научные концепции либеральной, реалистической, модернизма, теории «политических отношений», «национальных интересов», «национальной безопасности» и ряд других.

Методологические основы исследования. Методологическую основу диссертации составили общенаучные и отдельные методы политологии. В диссертации использованы следующие общенаучные методы: аналитический, исторический, сравнительный, перспективно-наблюдательный, системный, структурный и функциональный. Структурные и сравнительные методы были использованы для анализа особенностей развития межгосударственных отношений страны с

другими участниками международных отношений. Используя системный подход в процессе международных и региональных отношений Республики Таджикистан, рассматривались вопросы сотрудничества в сфере безопасности в регионе и их неразрывные связи. К тому же, в ходе исследования использовались политико-правовые, статистические и институциональные методы.

Источники исследования. В процессе проведения исследования были проанализированы и использованы многочисленные источники информации, которые можно разделить на следующие группы.

Первая группа включает в себе научные исследования трудов, посланий и речей Основателя мира и национального единства — Лидера нации, Президента Республики Таджикистан, уважаемый Эмомали Рахмона, которые заняли особое место в изучении и исследовании различных вопросов международного сотрудничества Республики Таджикистан в современных условиях.

Ко второй группе относятся нормативно-правовые акты Республики Таджикистан, международные правовые и нормативные документы, межгосударственные соглашения, официальные документы региональных и международных организаций, выступления политических лидеров.

Третью группу основывают электронные источники информации и официальные сайты информационных агентств и периодических изданий. В числе которых были использованы электронные материалы аналитических и новостных сайтов стран постсоветского пространства и т.п.

Эмпирические основы. При выполнении диссертационного исследования были использованы Конституция Республики Таджикистан, законы, указы Президента Республики Таджикистан, постановления Правительства Республики Таджикистан, послание Президента Республики Таджикистан к Маджлиси Оли, международные договоры, соглашения, акты и конвенции и другие программные и стратегические документы. Наряду с этим были использованы документы некоторых зарубежных стран по исследуемому вопросу. Эмпирическую основу исследования составили собранные автором материалы по региональному сотрудничеству, в том числе в сферах безопасности, региональная и трансрегиональная интеграции, особенности такого сотрудничества и его влияния на отношения с соседними странами, а также перспективам региональных отношений.

Научная новизна исследования. В диссертации исследуется вопрос эволюции позиции Республики Таджикистан в процессе сотрудничества в сфере безопасности со странами Центральной Азии. В диссертации также представлена классификация перспектив внешнеполитической деятельности Республики Таджикистан в рамках стран Центральной Азии. Наиболее важные моменты научной новизны в исследовании определены следующим образом;

- определены теоретико-методологические основы изучения международного государственного сотрудничества;
- исследованы и обсуждены основы формирования и уровни реализации регионального государственного сотрудничества;
- рассмотрены и обсуждены меняющаяся геополитическая ситуация в регионе и сотрудничество в сфере региональной безопасности;
- обосновано необходимость налаживания сотрудничества Таджикистана с государствами Центральной Азии в области регионального безопасности;
- определены и обсуждены перспективы развития сотрудничества Республики Таджикистан со странами Центральной Азии.

Пункты, предложенные к защите:

1. Сотрудничество с государствами, региональными и международными институтами является неотъемлемой частью процесса глобализации и эволюционного развития современной системы международных отношений. В условиях растущей сложности региональных угроз возникает необходимость диверсификации механизмов сотрудничества между субъектами глобальной политической и экономической жизни. Об этом свидетельствует исторический фон формирования межгосударственных объединений, что основой создания региональных и международных организаций является двустороннее и многостороннее сотрудничество государств. Поскольку защита долгосрочных и среднесрочных интересов возможна именно в рамках механизмов регионального сотрудничества. Более того, взаимодействие Таджикистана с соседними странами Центральной Азии в сфере безопасности рассматривается как ключевым направлением внешней политики, что позволяет ей интегрироваться на региональные механизмы коллективного сотрудничества. Данное сотрудничество поспособствует укреплению позиций Таджикистана в рамках многостороннего диалога по

вопросам безопасности и дает возможность активно участвовать в формировании механизмов обеспечения региональной стабильности.

2. Традиционные подходы к безопасности, основанные на национальных интересах и изолированных усилиях, недостаточны. Возникло необходимость переосмысления концепции безопасности, также шаг к более тесному и эффективному международному сотрудничеству. Глобальный характер современных проблем, такие как терроризм, киберпреступность и изменение климата делает их чрезвычайно трудными для решения и требования комплексного подхода. Эти угрозы имеют транснациональное измерение, что затрудняет их локализацию и нейтрализацию в рамках стратегии национальной безопасности. Для этого необходимо координируемой международной системы, обмен информацией, совместное планирование и совместные операции. Также взаимозависимость государств в экономической, социальной и политической сферах создает общие интересы в поддержании стабильности в регионе. Надо отметить, что нестабильность в одной государстве региона, может дать негативные последствия для соседних стран. К этому, возникает необходимость рассмотреть и изменят «Концепции национальной безопасности» в связи с современными условиями.

3. Центральная Азия, расположенная в сердце Евразии, является перекрестком интересов многих государств и международных акторов. Ее геополитическое значение определяется богатыми природными ресурсами, важным стратегически географическим положением и сложной историей, что сформировала уникальную социально-культурную среду. Республика Таджикистан, как неотъемлемая часть этого региона, напрямую подвержена влиянию региональных геополитических процессов, и глобальные, поскольку они оказывают существенное влияние на национальную безопасность страны. Внешними факторами являются интересы крупнейших мировых держав (Россия, Китай, США), региональных игроков (Турция, Иран), деятельность международных организаций (ООН, ОБСЕ, ШОС) и транснациональных компаний. Россия рассматривает Центральную Азию как зону своих стратегических интересов и стремится сохранить свое влияние в регионе посредством военно-политического и экономического сотрудничества. Китай реализует крупные инфраструктурные проекты в рамках инициативы «Один пояс, один путь», укрепляя свое экономическое присутствие в регионе. США, который хочет противостоять влиянию России и Китая, к тому же

продвигая свои интересы в сфере безопасности и демократического развития. Турция и Иран, словно опираются на культурную и религиозную близость, также пытаются расширить свое влияние на Центральную Азию. Поэтому для нашей страны политика «открытых дверей» для сотрудничества весьма успешна.

4. Сотрудничество Республики Таджикистан с региональными организациями в обеспечении коллективной безопасности представляет собой сложный и динамично развивающийся процесс. Оно тесно связано с геополитическими реалиями Центральной Азии и направлено на укрепление региональной стабильности, противодействие внешним угрозам а также, создание благоприятных условий для устойчивого развития страны. Таджикистан располагаясь в стратегически важном геополитическом пространстве, сталкивается с рядом вызовов в обеспечении национальной безопасности. К числу основных угроз относятся терроризм и экстремизм, существуют также проблемы, связанные с незаконным оборотом наркотиков и транснациональной преступностью. В этом отношении существуют риски, приобретающие особое значение, и которые возникают из-за политической нестабильности в соседних странах. Ввиду того что они создают дополнительные факторы нестабильности для региона. В таких сложных геополитических условиях активное участие Таджикистана в региональных интеграционных механизмах приобретает первостепенное значение, с такими объединениями, как Организация Договора о коллективной безопасности (ОДКБ) и Шанхайская организация сотрудничества (ШОС). Эти многосторонние структуры являются ключевыми элементами стратегии национальной безопасности Таджикистана, вносящий вклад в укрепление региональной стабильности и противодействие глобальным вызовам.

5. Вопросы сотрудничества в сфере безопасности имеют большое значение для обеспечения устойчивости в Центральной Азии. Таджикистан активно участвует в различных форматах взаимодействия и стремится к укреплению отношений со всеми странами региона. В условиях роста угроз на стабильность региона, связанных с терроризмом, незаконным оборотом наркотиков и транснациональной преступностью, такое сотрудничество приобретает особую актуальность. Пограничный контроль (особенно южных границ региона), обмен данными и проведение совместных учений способствуют повышению уровня безопасности в регионе. Участия Таджикистана в работе международных организации и

реализации различных инициатив позволяет скоординировать действия в рамках региональных структур таких как ШОС и ОДКБ и добиваться реальных результатов. Тем не менее, сотрудничество стран региона сталкиваются с рядом трудностей и преодоление этих проблем требует глубокого анализа, политической воли и готовности стран к компромиссам. К числу таких проблем можно перечислить споры по поводу границ, эффективное использование водных ресурсов и вопросы экономического развития. В последние годы отмечается значительный прогресс в решении вышеуказанных вопросов, что способствует формированию позитивных перспектив и укрепление региональной стабильности. В дальнейшем, важно укреплять сотрудничества в рамках региональных объединений, разрабатывать и реализовать совместные программы, а также укреплять доверие и взаимопонимание. Всё это создает надежную основу для устойчивого развития регион Центральной Азии.

Теоретическая и практическая значимость результатов исследования заключаются в том, что материал данной диссертации в рамках научного понимания может служить научным источником для дальнейших исследований в этой области.

Положения и рекомендации, предложенные диссертации могут быть использованы при разработке образовательных программ, стратегий, государственных программ и концепций, межведомственных документов, в процессе правового воспитания и обучения, повышения качества политического образования и политико-правового образования.

Основные положения и результаты исследования могут быть использованы в качестве способа повышения уровня политического сознания, правового познания, признания общечеловеческих ценностей при реализации государственных программ по развитию сотрудничества и его реализации в Республике Таджикистан. При этом, материалы диссертации могут быть использованы при преподавании дисциплин «Международные отношения», «Политология», «Государственное управление», «Национальная безопасность», «Государственное управление и право», «Политический менеджмент», «Основы мировой политики» и т. п.

Степень достоверности результатов диссертационного исследования выражается в том, что наработки выводов автора основаны на анализе научной литературы и международных нормативно - правовых актов и официальных межгосударственных документов. В диссертации

использованы научные методы, соответствующие проблеме исследования. Выводы автора разработаны на основе анализа и исследования различных аспектов рассматриваемого вопроса.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности. Тема настоящего диссертационного исследования соответствует паспорту научной специальности, утвержденному Высшей аттестационной комиссией при Президенте Республики Таджикистан 23.00.04 — Политические проблемы международных отношений: глобального и регионального развития.

Личный вклад соискателя ученой степени в исследование. В ходе научного исследования автором диссертации теоретические основы эволюции внешней политики Республики Таджикистан были исследованы в процессе сотрудничества в сфере безопасности с другими странами Центральной Азии и перспективы его развития. Соискатель также разработал выводы исследования и подготовил основные результаты диссертации в виде научных статей и докладов.

Апробация результатов диссертации. Диссертация выполнена в кафедре политологии и связей с общественностью Академии государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, обсуждена и представлена к защите на расширенном заседании указанной кафедры. Основные результаты исследования опубликованы в авторских докладах и научных статьях.

Публикации по теме диссертации. Основные результаты диссертации и выводы исследования опубликованы в 11 научных статьях автора, из которых 6 научных статей опубликованы в рецензируемых научных журналах Высшей аттестационной комиссии при Президенте Республики Таджикистан. По теме диссертации также выступал с докладами на республиканских и международных конференциях.

Структура и объем диссертации. Диссертация написана на 200 страницах компьютерного текста и состоит из введения, общего описания исследования, двух глав, пяти подразделов, заключения, списка использованной литературы и источников.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Во введении диссертации обосновывается актуальность темы исследования и определяется степень её научной разработанности. В содержательной части указывается цели и задания исследования,

объект и предмет, формулируется научная новизна, раскрываются теоретическое и практическая значимость полученных результатов. Также представлен личный вклад соискателя в проведение исследования, отмечены практические рекомендации, приведены структура и объём работы.

Первая глава диссертации озаглавлена **«Региональное сотрудничество в современную эпоху: теоретические и методологические вопросы»** и объединяет в себе два подраздела. Первый подраздел первой главы **«Теоретико-металогические основы изучения международного государственного сотрудничества»** посвящается основным понятием научно-теоретической структуры и методологии исследования проблемы сотрудничество государств мира. В области политологии и международных отношений используются различные парадигмы и методологии для анализа и рассуждения сотрудничества между странами по всему миру. Либерализм, идеализм, реализм, конструктивизм и т.д. являются важнейшими парадигмами для исследования научных проблем в этой области. Идеализм с начала XX века и в дальнейшем стал использоваться все чаще, цель которой управлять миров и устанавливать отношения между странами мира на основе идей и моральных ценностей. В противоположность этому направлению, реализм регулирует отношения между государствами в международной системе, рассматривая реалии политической арены и не принимая во внимание идеальные и моральные ценности. [2, с.84] Либерализм как школа мысли и политики, гарантируя свободу личности в глобальных отношениях, приближается к идеальным теориям. В целом, при рассмотрении взаимоотношений и взаимодействий между странами в глобальной системе, должны основываться на этих парадигмах. Отношения с планетой, основанные на каждой из этих парадигм, демонстрируют свои особые результаты и тенденции. Например, государства, которые строят свои отношения с другими на основе идеалов, по отношению к государствам, которые регулировали свои отношения на основе реализма, между ними могут возникнуть много различий и разногласий. Разумеется, каждая из рассматриваемых парадигм может лучше и эффективнее способствовать обеспечению интересов государств, для регулирования своих отношений.

Другой вопрос, методологии исследования сотрудничества между странами. Одна из таких методологий концентрируется на концепции качества отношений, что называется качественной

методологией. Последующая касается масштаба, структуры и объема регулирования межгосударственных отношений и их сотрудничества, называется количественной методологией. Основная цель государств в установление отношений друг с другом заключается в повышении уровня сотрудничества, эффективности и достижений этого союза, что в конечном итоге приводит к результатам, соответствующим их национальным и государственным интересам. Каждая из этих методологий в той или иной степени достижению этой цели, как помощи государствам, позволяет применение исследователями в научных исследованиях [4, с.78].

В современных условиях взаимоотношений стран мира возникают различные ситуации, каждый из которых стремится обеспечить национальные и государственные и устойчивость безопасности, регулируя свои отношения в рамках различных региональных и международных организаций и структур. К числу наиболее известных и значимых институтов и организаций относятся ООН, Всемирная организация здравоохранения, Международный валютный фонд, Европейский союз, Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе, Содружество Независимых Государств, Организация Договора о коллективной безопасности и другие, при которых страны, реалистично оценивая политику мировой системы, пытаются регулировать свои отношения в соответствии со своими собственными целями и в собственных рамках обеспечить эффективность своей деятельности. Безусловно, отношения между странами могут быть реализованы в каждой политической, экономической, культурной, военной сфере безопасности и т.д., но основное внимание в данной диссертации уделяется сотрудничеству в сфере безопасности в регионе Центральной Азии.

Второй подраздел первой главы называется **«Базис и основы сотрудничества в сфере безопасности в контексте современных изменений»**. Основой сотрудничества в сфере безопасности выступает совпадение интересов и стратегических целей государств. Страны, сталкивающиеся с общими или схожими угрозами, стремятся к объединению усилий для их нейтрализации. Такое взаимодействие может осуществляться как на формате двустороннего партнёрства, так и в рамках многостороннего сотрудничества через международных организации и форумы такие как ООН, ОДКБ, ШОС, и др. Выбор формата сотрудничества зависит от масштаба и характера угроз, а

также от политических приоритетов и экономических возможностей конкретного государства.

Политические отношения, направленные на обеспечение безопасности, являются одной из составляющих международных отношений между народами, странами и объединениями государств, также между различными государственными и политическому институтами, которые действуют на международном уровне. В условиях постоянно меняющейся глобальной политической архитектуры отдельные государства вынуждены, вносить различные реформы, прошедшие тщательный аналогический процесс и связанные с высшими национальными интересами в свою внешнеполитическую стратегию. Внешняя политика государства, всегда должна соответствовать внешнему миру, принимая во внимание внутренние интересы [6, с.43].

Классический тип международных отношений на базе сотрудничества в сфере безопасности опирается на принципе «баланса сил». Он имел преимущество на протяжении последних трех столетий европейской истории. В системе реализации такого сотрудничества существовало большое количества независимых и взаимосвязанных государств. Однако высшие международные органы бездействовали. Государства для защиты интересов и достижение целей, полагались в основном на силу и применение насилия. В системе международных отношений преимущество имело равенство сил и независимых государств [7, с.94].

Разновидность сотрудничества в сфере безопасности возможны различными, от обмена информацией и проведение совместных учений до формирования союзов и военных коалиций. Обмен информацией позволяет государства эффективного выявления и предотвращения угроз. Долговечное сотрудничество в сфере безопасности, основанное на принципах взаимного уважения, требует равенства и невмешательства во внутренние дела друг друга [8, с.8]. Необходимо также учитывать интересы всех участников сотрудничества и важно избегать последствий, которые могут нанести ущерб безопасности других государств. Только при соблюдении этих принципов сотрудничество в сфере безопасности может быть успешным и способствующем мира и стабильности во всем мире.

В условиях глобализации и нарастающей конкуренции на международной арене, государства стремятся совершенствовать свои политические стратегии, чтобы укрепить свои позиции в мировой

системе и эффективно отстаивать национальные интересы. Одним из важнейших инструментов в этом контексте являются связи с общественностью (public relation - PR), который требует целостный подход к управлению отношениями и формирования позитивного имиджа страны в мировом информационном пространстве. PR как стратегическая деятельность, используя различные методы и технологии, которые направлены на создание и поддержание устойчивого имиджа государства в сознании международной аудитории, объединяет.

Следует отметить что государства придерживаются разных принципов в своих отношениях со странами Центральной Азии, среди которых наиболее заметное место занимает принцип геополитического регионализма. Этот принцип позволяет рассматривать, что регион Центральной Азии является ключевой осью геополитического и территориального пространства, которое характеризуется наличием общих политических и экономических интересов. В современных условиях Центральной Азии формируются геополитические центры в политической, экономической и культурной сферах, в котором Таджикистан может сыграть важную стратегическую роль.

Учитывая это, в диссертации основное внимание уделяется ряду особенностей геополитического развития Центральной Азии, интересы мировых сверхдержав и могущественных государств в регионе и сделаны выводы об их взаимоотношениях в отношении Республики Таджикистан.

Подводя итоги, основы и факторы сотрудничества в сфере безопасности в меняющихся условиях современного мира можно обобщить в нескольких предложениях. Один из них, мир находится в процессе трансформации из однополярной в многополярную систему, необходимо государствам, региональным и международным институтам, уделяя внимание важному вопросу: регулирование всего политического и военного сотрудничества. Другая точка, которая следует учитывать при сотрудничестве, что, если раньше отношения между великими державами основывались на балансе сил и сдерживании, на данный момент в этих процессах участвуют как государства, так и международные организации, неправительственные организации и даже частные компании, независимо от их статуса сверхдержавы. Также, сотрудничество охватывает не только военно-политическую сферу, но и экономическую, гуманитарную, экологическую, информационную сферу. Очередной вопрос, это акцент

на условиях и принципах политического и безопасного сотрудничества, что включает в себя взаимное уважение, равенство, учет интересов всех субъектов, применение силы или угрозу ее применения, мирное разрешение конфликтов и невмешательство во внутренние дела государств, и соблюдения международного права является одним из важнейших из них [11, с.126]. Еще одним вопросом в этих партнерствах является создания гармоничной атмосферы и среды, которая включает в себя международные организации, региональные структуры, многосторонние форумы и двусторонние механизмы. Политическая воля всестороннего сотрудничества является наиболее важным моментом, в котором государствам следует уделять этому особое внимание, разрешая конфликты и укрепляя взаимное доверие

Название второй главы диссертации – **«Роль и место Таджикистана в обеспечении региональной безопасности со странами Центральной Азии»** и состоит из трех подразделов. Первый подраздел второй главы **«Геополитическая реальность Центрально-Азиатского региона и ее влияние на безопасность Республики Таджикистан»**. Распад Советского Союза и образование суверенных государств в Центральной Азии привели к пересмотру предварительных идеологических норм, политических институтов и социально-экономических моделей. Стартовал сложный и противоречивый процесс порождения национальной идентичности, новых политических элит и систем управления. В свою очередь, на базе политических изменений, последовательно внедрялись меры комплексных экономических реформ, которые были направлены на переход к рыночной экономической модели. Процессы приватизации, либерализация предпринимательской деятельности и привлечение иностранных инвестиций стали основными элементами экономической стратегии. Данные меры направлены на создание условий для расширения национальной экономики в мировое экономическое пространство, а также мотивации предпринимательской деятельности на повышение конкуренции отечественных производителей.

Внешнеполитическое направление стран Центральной Азии, также перетерпела существенные изменения. Возобновление отношений с Россией, Китаем, США, европейскими странами и другими региональными субъектами стало первостепенной задачей внешней политики. Центральная Азия стала ареной геополитической конкуренции, где сходятся интересы различных мировых держав. Вопреки различиям в политических системах и темпах реформ, в

странах Центральной Азии произошли столкновения с общими проблемами. Совершенствование государственности, гарантия сохранности национальной безопасности, борьба с экстремизмом и терроризмом, а также решение социально-экономических проблем стали одним из главных приоритетов для правительств стран региона [14, с.300].

После распада Советского союза и обретение независимости все страны Центральной Азии сталкивались с ряд взаимосвязанных проблем. Для решение возникших проблем требовалось чёткого управления и стратегического подхода. Одним из таких вопрос стало принятия мер по обеспечение демократического общественного устройства и укрепление государственных институтов. Кроме того, важную роль играл вопросы национальной идентичности. Также, проблемы социально-экономического характера требовалось проведение реформ и инвестиции в эти сферы от государств региона. Потребность привлечения иностранных инвестиций и развитие малого и среднего бизнеса для правительств стало главным приоритетом. Образование, здравоохранение и социальное защита, также требовали реформ и инвестиций для обеспечения благосостояния населения [15, с.270]. Вопросы национальной идентичности и межэтнических были еще одним важным аспектом развития стран Центральной Азии. В условиях многонационального состава и сложного исторического наследия необходимы меры, способствующие разработки охватывающей политики укреплению национального единства и предотвращению конфликтов. Поддержка языков и национальных культур, развитие образования и стимулирование снисходительности сыграли важную роль в становлении современной национальной идентичности [21, с.70]. Таким образом, политическое и геополитическое пространство Центральной Азии может оказать существенное влияние на Республику Таджикистан, наиболее важные из них можно сформулировать следующим образом:

Прежде всего, геополитическая конкуренция между Россией, Китаем, США и другими игроками влияет прямое и косвенное действие на региональную безопасность. С одной стороны, взаимоотношение с этими странами иницирует перспективы для экономического развития, военно-технической помощи и укрепления политических связей. С другой стороны, конкуренция между этим акторам может привести к изменениями ситуации, усилению внешнего давления и активации разрушительных сил. Таджикистану следует осуществить

сбалансированную внешнюю политику, которая учитывает интересы всех заинтересованных сторон, направленные на укрепление суверенитета и независимости.

Во-вторых, нестабильность в соседнем Афганистане, которая остается одним из основных факторов, решающих с безопасностью в регионе. Продолжающееся активность террористических и экстремистских группировок, рост наркотрафика и поток беженцев создают серьёзные угрозы как для приграничных территорий, так и стабильности всего региона. В этих условиях Таджикистану необходимо усилить контроль на южных границы и расширить сотрудничество с международными организациями и зарубежными партнёрами в целях эффективной борьбы с терроризмом и незаконным оборотом наркотиков.

В-третьих, территориальные разногласия и конфликты, возникающие на фоне внутренних и региональных споров, соперничество за водными ресурсами, этническими противоречий, вызывают серьёзное опасения в контексте обеспечения безопасности в Центральной Азии. Хотя в последние годы наблюдается относительное снижение этих вопросов, полностью исключать обострения нельзя. Исход существующих противостояний требует прямого участия Таджикистана в региональных объединительных процессах, развитии диалога и сотрудничества с соседними странами, также запрашивает поиска дружественных решений, учитывающих интересы всех сторон.

В-четвертых, в современном мире защита информационных систем становится важнейшим аспектом национальной безопасности. Таджикистан должен разработать собственные методы защиты от киберугрозы, противостоять распространению в сети Интернет дезинформации и пропаганды экстремистских и террористических организаций и улучшить уровень информационной грамотности населения.

В заключение следует отметить, что геополитическая реальность региона Центральной Азии и региональная безопасность на Республику Таджикистан оказывают сложное и многогранное воздействие. Успешное противодействие возникающим в регионе угрозам и вызовам требует комплексного подхода, которые включает в себя дипломатические, экономические, военные и информационные меры, а также важным остаётся активное участие в региональных и международных инициативах, направленных на укрепление мира, стабильности и взаимного доверия.

Во втором подразделе второй главы изучается **«Сотрудничество Республики Таджикистан с региональными организациями в обеспечении коллективной безопасности»**. Внешнеполитическое сотрудничество Республики Таджикистан с международными и региональными организациями строится на принципах добрососедства и партнёрства как на двустороннем, так и в многостороннем форматах. Данное направление международной политики рассматривается основой реализации национальных интересов и обеспечение устойчивого развития Таджикистана на глобальном и региональном уровнях. История сотрудничества государства с международными организациями началась с самого начала независимости Таджикистана и продолжала развиваться и процветать по мере расширения сферы отношений с внешним миром.

Международные неправительственные структуры информируют важную информацию о рациональной деятельности государств и других международных организаций, также о правах граждан и свободы. Консультативно-совещательная деятельность международных неправительственных организаций проявляется в удовлетворении нужд отдельных лиц и обеспечении консультаций организациям. Международные неправительственные организации в процессе законописания осуществляют значительный труд, в том числе по созданию и составлению законопроектов. Мониторинг деятельности международных неправительственных организаций проявляется в обеспечении воплощения международного права. Развитие международных и региональных организаций представляет собой результат объективного процесса межгосударственной интеграции и обеспечение внешних связей государственных секторов [28 с. 75]. Международные организации, что сегодня невозможно представить внешнюю политику стран без них, имеет сложную структуру межгосударственного сотрудничества, его формирование обусловлено необходимостью регулирования отношений, и межгосударственная деятельность зависит от определенных этапов исторического развития.

Международные и региональные организации являются независимыми структурами, обладающими рядом обязанностей, необходимых для выполнения важных задач. Они имеют право подписывать соглашения на международном уровне, на покупку движимого и недвижимого имущества и управлять им, пользоваться привилегиями и неприкосновенности в государствах, которые по

своему характеру и охвату близки дипломатическим интересам. Характерным признаком современных международных и региональных организаций характерно увеличение объема их полномочий, что произошло с течением времени. Республика Таджикистан, наряду с другими бывшими советскими республиками, принимал меры в обретении своей независимости. Стало очевидно, что необходимо предпринять решительные шаги по обеспечению политической независимости Таджикистана в контексте защиты национальных интересов. Именно поэтому 29 сентября 1993 года глава независимого государства Таджикистан Эмомали Рахмон, выступая на 48-й сессии ООН, подчеркнул, что «Мы не свернем с избранного нами пути – построения демократического, правового и светского общества» [24, с. 127]. Основное содержание выступлений уважаемого Эмомали Рахмона в ООН, борьба с глобальным терроризмом, незаконным торговлей наркотиков, бережное обращение к глобальным запасам питьевой воды, охрана водных источников, ответственность за Аральское море и т. д.

Региональная интеграция на основе конструктивного подхода, отвечает интересам всех государств и народов Центральной Азии. Республика Таджикистан придает большое значение укреплению сотрудничества с соседними странами, стремится создать благоприятную атмосферу в общении с ними. С учетом этого, первостепенной важности становится межправительственное сотрудничество с Республикой Узбекистан, Республикой Кыргызстан и Афганистан. Эти страны не только образуют географическую границу с Республикой Таджикистан, но характеризуются всеобъемлющими историческими, культурными и экономическими связями, что требует тщательного анализа и систематизации потенциальных направлений сотрудничества [28 с. 75]. Душанбе видит перспективы в усилении приграничной торговли, совместной реализации инфраструктурных проектов и обмен опытом в различных областях, от сельского хозяйства до энергетики. Таджикистан считает, что обеспечение стабильности и процветание региона взаимосвязаны и этому надо стремиться коллективно. Поэтому всегда выступает за мирное урегулирование любых конфликтов и разногласий. Особое значение во внешней политике Таджикистана уделяется содействию стабилизации ситуации в Афганистане, поскольку безопасность этой страны напрямую связан с безопасностью всего региона Центральной Азии. Сегодня Таджикистан для укрепления доверия и безопасность в

регионе активно задействован в работе ключевых международных организации – ООН, ОБСЕ, ШОС и других. Наша страна вносит значительное вклад в поддержание мира и безопасности региона, содействует устойчивому развитию и решению социально-экономических проблем. Важно отметить, что Таджикистан выступает инициатором важнейших международных резолюций и программ, которые нацелены на укрепление сотрудничества в таких сферах, как управление водными ресурсами, борьба с терроризмом и экстремизмом, а также предотвращение стихийных бедствий и адаптация к изменению климата. Также, Таджикистан особое внимание уделяет развитию добрососедских отношений со странами Центральной Азии в своей внешней политике. Подкрепляя региональную стабильность и интеграцию, Таджикистан принимает активное участие в реализации совместных проектов в сфере энергетики, транспорта и торговли способствует экономическому развитию всего региона. Усиление связей с соседними странами является наиважнейшим подходом внешней политики Республики Таджикистан, которое основано на принципах взаимного уважения, преданности и рассмотрение интересов друг друга.

Невзирая на благоприятную роль региональных организаций в обеспечении безопасности Таджикистана, следует также акцентировать ряд вопросов, связанных с координацией усилий, ограниченностью ресурсов, различиями в подходах к решению общих задач. В этой связи дальнейший прогресс партнерства с территориальными ассоциациями необходима оптимизации механизмов координации, усовершенствование управления ресурсами и учета национальных интересов всех государств-членов. В общем сотрудничество с региональными организациями является существенным аспектом обеспечения национальной и коллективной безопасности Республики Таджикистан. Дальнейший прогресс вышеуказанного сотрудничества должно быть ориентировано на укрепление стабильности и безопасности в регионе, противодействие общим угрозам и вызовам, также должна быть адресована на создание благоприятных условий для устойчивого развития страны.

Тематика третьего подраздела второй главы – **«Перспективы развития сотрудничества Республики Таджикистан со странами Центральной Азии»**. После распада Советского Союза Республика Таджикистан, как и другие бывшие союзные республики, получила возможность самостоятельно выстраивать дипломатические

отношения с соседними государствами и международными организациями. С обретением государственной независимости страна столкнулась с рядом трудностей, однако сумела преодолеть их. Одним из приоритетных направлений для Таджикистана стало развитие международных сотрудничества, в том числе со государствами Центральной Азии. С учетом местоположения Таджикистана, указанный фактор обосновал необходимость развития и укрепления системы международного сотрудничества. Это свидетельствует о совершенствовании и увеличении объема партнерства с зарубежными партнерами как на уровне региона, также на всемирном уровне, с особым акцентом на сотрудничество с соседними странами.

Во внешнеполитической стратегии Таджикистана, расширение сотрудничества со странами региона и развитие регионального сотрудничества является приоритетом. **Во-первых**, свобода действий, независимости и безопасности Таджикистана, его народа и стран региона соединено с устойчивой региональной стабильностью, спокойствием и безопасностью. **Во-вторых**, прогресс Таджикистана, прежде всего, экономическое и техническое развитие, обусловлен различными факторами, особенно рациональным использованием природных ресурсов, эффективное использование водных ресурсов, топлива, природного сырья, технической и транспортной инфраструктуры, нефте-газопроводов зависит от налаженных экономических связей между различными хозяйствующими субъектами. **В-третьих**, страны Центральной Азии имеют много общего в историческом и культурном плане, которые в свою очередь считаются очень интересными в своих планах развития. Направления прогресса сотрудничества Республики Таджикистан со странами Центральной Азии можно подытожить несколькими способами:

Во-первых, приоритетным направлением остаётся укрепление региональной безопасности: в условиях постоянных угроз, связанных с деятельностью террористических и экстремистских группировок, а также наркотрафиком, исходящих из территории Афганистана, международное сотрудничество в сфере безопасности остается приоритетом для Таджикистана;

Во-вторых, необходимо усилить сферу торгово - экономического взаимодействия: потенциал торгово-экономического сотрудничества Таджикистана со странами Центральной Азии выполнен недостаточно. Прогноз развития состоит из увеличения товарооборота, диверсификации структуры торговли, развития транспортной

инфраструктуры, упрощения таможенных процедур и создание благоприятных условий для взаимных инвестиций. На улучшение энергетической отрасли, в частности, особое внимание следует уделить проектной деятельности по экспорту электроэнергии из Таджикистана в другие страны региона;

В-третьих, следует уделить внимание укреплению культурно-гуманитарного сотрудничества. Историко-культурные и языковые ценности народов Средней Азии обеспечивает прочную основу для расширения культурных и гуманитарных связей. Этот факт основан на глобализации и изменении международных отношений приобретает особое значение, где культурные и гуманитарные аспекты играют более важную роль в формировании многополярного мира. Перспективы реализации совместных проектов в сфере образования, науки, культуры и спорта, организации культурных обменов, проведения фестивалей и выставок, также связана с развитием туризма. Приоритетной областью является поддержка изучения русского языка, который считается языком международного общения в регионе;

В-четвёртых, устранение проблемы с водой и энергией: вопросы эффективного использования водных ресурсов являются одним из основополагающих аспектов стабильности и устойчивого развития Центральной Азии. Перспективы сотрудничества в указанной сфере включают разработку и реализацию совместных механизмов управления водными ресурсами, которое основано на принципах справедливости, взаимовыгодность и учета интересов всех стран региона;

В-пятых, укрепление интеграции региона является стратегически важным фактором в условиях глобализации и обострения конкуренции на международных рынках. В условиях глобальной взаимозависимости и интенсивного конкурентного влияния учета интересов интегрировании стран Центральной Азии на региональном уровне становится все более важным для повышения их состоятельности. Названный процесс помогает создать синергетический эффект, что улучшает использование ресурсов, снижение эксплуатационных расходов и укрепление позиций стран региона на мировой арене. Перспектива с организацией единого экономического пространства, гармонизации законодательства, упрощения торговых и инвестиционных процедур, также связано с развитием транспортной инфраструктуры. Главным способом

региональной интеграции мог бы стать экономический форум Центральной Азии;

В-шестых, роль Таджикистана в региональных процессах: Республика Таджикистан, обладая значительным гидроэнергетическим потенциалом и стратегически важным географическим положением, способно играть ключевую роль в формировании регионального сотрудничества. Таджикистан имеет все предпосылки для активного участия в интеграционных инициативах, направленных на развитие транспортно-логистической инфраструктуры, сотрудничество в сфере безопасности и решением водно-энергетических проблем. Значимым показателем является укрепление политической стабильности и устойчивое социально-экономическое развитие Таджикистана.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

I. Основные научные результаты диссертации:

Проведенное исследование позволило, что сотрудничество Республики Таджикистан со странами Центральной Азии в сфере безопасности, имеет теоретические основы и реальное основание для дальнейшего развития. На основе анализа теоретических концепций, а также современного состояния геополитического пространства и региональных процессов определено, что Таджикистан с учетом национальных интересов и активной внешней политики может играть ключевую роль в обеспечении региональной безопасности и устойчивого развития. Выводы и рекомендации исследования обладают значительной практической ценностью для укрепления региональной безопасности и формирования эффективной государственной политики в условиях современных вызовов и угроз в Центральной Азии. Анализ теоретических подходов к пониманию безопасности в контексте региональной интеграции и внешней политики Таджикистана позволил разработать следующие основные выводы и рекомендации. В рамках анализа геополитических изменений в Центральной Азии следует отметить, что сотрудничество Таджикистана с другими странами региона в сфере обеспечения безопасности является ключевым фактором, способствующим поддержанию региональной стабильности и устойчивого развития. Геостратегическая позиция Таджикистана, граничащего с Афганистаном, играет уникальную роль в противодействии приграничным угрозам, включая такие явления, как терроризм, экстремизм и незаконный наркооборот. Исследования позволило глубоко изучить взаимодействия Таджикистана со странами

Центральной Азии в сфере безопасности и выделить его основные аспекты, особенности и перспективы развития:

1. Проведенное исследование многоплановой системы сотрудничества в сфере безопасности, которая включает как двусторонние, так и многосторонние форматы взаимодействия, включая региональные организации и сотрудничество с международными партнерами. Эффективность этого взаимодействия достигается посредством плана действий, содержащих обмен оперативной информацией, проведение совместных учений и специальных операций, а также координацию действий по обеспечению безопасности государственных границ. В рамках данного исследования были выявлены факторы, влияющие на преобразование и рентабельность межгосударственного сотрудничества в сфере безопасности. В их число входят: общие угрозы и вызовы, политическая воля руководства страны, уровень доверия и взаимопонимания, также наличие финансовых и технических ресурсов. При этом сохраняются и факторы, препятствующие сотрудничеству, такие как: разногласия по пограничным вопросам, конкуренция за региональное лидерство и влияние внешних игроков [2-А, 5-А].

2. Раскрыты перспективы развития сотрудничества Таджикистана со странами Центральной Азии в сфере безопасности. В условиях разрастания глобальной и региональной нестабильности, нарастания рисков терроризма и экстремизма, также наряду с интенсификацией наркотрафика, сотрудничество в сфере безопасности, все еще существует преимущественным направлением внешней политики Таджикистана. Межгосударственное воздействие, являющееся одной из основных форм сотрудничества в современном мире, вызывает глубокого и всестороннего изучения. Его анализ предусматривает применение различных теоретико-методологических направлений, позволяющих комплексно оценить сущность, формы, факторы и последствия этого явления. В основе анализа лежит ряд теоретических и методологических положений, которые позволяют систематизировать исследование, определять закономерности и прорабатывать достоверные выводы. Основными элементами представленных основ составляют: теоретические парадигмы международных отношений, методологические подходы к изучению внешней политики, методы сбора и анализа эмпирических данных [8-А, 10-А].

3. Современное общество определяется сложной взаимосвязанностью и энтузиазмом, в котором традиционные границы между государствами исчезают, а новые угрозы защиты приобретают транснациональную особенность. В этих условиях сотрудничество в сфере безопасности становится не только выгодным, но и обязательным условием обеспечения стабильности и устойчивого развития. Угрозы безопасности в XXI веке становятся все более сложными и разнообразными. Террористические сети и киберпреступные синдикаты проявляют высокую степень адаптивности и глобализации своей деятельности, что обуславливает необходимость создания многоуровневых систем мониторинга и быстрого реагирования. Незаконная миграция, в свою очередь, имеет большое влияние на демографическую структуру и экономическую стабильность государств, что нуждается в разработке комплексной миграционной политики и международного сотрудничества [9-А, 11-А].

4. Геополитическая реальность Центральной Азии представляет собой сложную и динамичную структуру, налаженную множеством взаимосвязанных обстоятельств. Географическое положение этого региона, его природные запасы, уникальные исторические ценности, культурное многообразие, высокая уровень риска к внешним факторам уточняют его стратегический масштаб как ключевой зоны взаимные интересы крупнейших геополитических и региональных субъектов. Этот округ, являющийся пересечением интересов международных и национальных интересов, отражают собой сложную геополитическую среду, в которой соприкасаются экономические, политические и культурные явления. Всесторонний анализ геополитических ситуации в Центральной Азии выявляет высокую степень неопределенности и потенциально конфликтогенных причин, что обуславливает необходимость разработки эффективной стратегии национальной безопасности Республики Таджикистан [10-А].

5. В контексте диссертационного исследования сделаны выводы теоретических и практических аспектов сотрудничества Республики Таджикистан с региональными организациями в сфере коллективной безопасности. Рассмотрены ключевые направления и формы сотрудничества, в том числе военно-политическое сотрудничество, обмен информацией, проведение совместных учений и операций, а также участие в разработке и реализации совместных программ и проектов. Исследование выявило, что сотрудничество Таджикистана с ОДКБ (Организацией Договора о коллективной безопасности)

является одним из приоритетных направлений внешней политики страны в сфере безопасности. ОДКБ осуществляет Таджикистану способность укреплять свою обороноспособность, противостоять террористическим и экстремистским угрозам, гарантировать безопасность границ. Присутствие Таджикистана в совместных военных учениях ОДКБ оказывает помощь повышению уровня подготовки кадров и укреплению взаимодействия между вооруженными силами стран-участниц. [4-А, 6-А].

6. Сотрудничество со странами Центральной Азии в рамках Шанхайской организацией сотрудничества (ШОС) представляет собой стратегически важное направление деятельности в сфере обеспечения региональной безопасности. ШОС служит платформой для многостороннего диалога и синергетического взаимодействия по широкому спектру вопросов, включая не только борьбу с терроризмом, но и противодействие незаконному обороту наркотиков. Единение Таджикистана в антитеррористическую структуру ШОС предусматривает стране уникальные шансы для обмена актуальными данными и передовым опытом в сфере противодействия террористическим угрозам. Данное членство повысит эффективность мер национальной безопасности и укреплению регионального сотрудничества в борьбе с терроризмом. В завершение стоит упомянуть, что сотрудничество Республики Таджикистан с региональными организациями в поддержке коллективной безопасности является важным и перспективным направлением внешней политики страны. Последующее расширение этой совместной работы будет способствовать укреплению мира и стабильности в Центральной Азии и за ее пределами [1-А, 7-А].

II. Рекомендации по практическому использованию результатов исследования

1. Укрепление двусторонних отношений: необходимо расширять и углублять двусторонние отношения со странами Центральной Азии, уделяя значительное внимание обмену опытом и координации совместных действий в обеспечение безопасности региона. Необходимо разработка и реализация совместных программ по противодействию терроризму и незаконному обороту наркотикам.

2. Активное участие в деятельности региональных организаций: значительное участие в работе региональных организаций, таких как ШОС и ОДКБ, и максимальное использование их потенциала для

укрепления сотрудничества в сфере безопасности. Требует особого внимания к разработке и реализации совместных инициатив и программ, направленных на противодействие трансграничным угрозам.

3. Развитие партнёрских отношений с международными союзниками: Сотрудничество с организациями, такими как ООН, ЕС, ОБСЕ, должно быть направлено на получения технической и финансовой помощи для укрепления системы безопасности. Особое внимание следует уделять участие в международных программах и инициативах, специализирующихся на противодействии терроризму и экстремизму.

4. Совершенствование законодательной базы: требуется доработать законодательную базу в сфере безопасности, вызывая ее в соответствие с международными стандартами и передовой практикой. Принят законодательные акты и усовершенствовать имеющие документы в сферах безопасности.

5. Развивать информационной безопасности. В качестве приоритетного направления выделяются необходимость увеличить информационную безопасность. Целесообразно расширение взаимодействия со странами Центральной Азии в области обмена данных и координации мер по противодействия современным угрозам.

6. Модернизация пограничного контроля. Существенное значение имеет усиление пограничного контроля, включая модернизации инфраструктуры границы и повышение профессионализма пограничных служб. Требуется дальнейшее совершенствование сотрудничество со всеми странами региона по вопросы обеспечение безопасности границ Центральной Азии.

7. Укрепление военно-технического сотрудничество. Необходимо укреплять военно-техническое сотрудничество с соседними странами, в частности организации совместных учений. Также важно развивать сотрудничества в области подготовки военных кадров и обмена опытом.

РЎЙХАТИ АДАБИЁТИ ИСТИФОДАШУДА

1. Morgentay, A.G. Another Great Debates the National interest of the United States //St.Hollman ed. Contemporary theory in international Relation. – 643p.

2. Адизес, И. Размышление о политике [Текст] / И. Адизес. – М.: МИФ, 2016. – 272с.
3. Алиева, Р.Р. Формирование геополитической ситуации в Центральной Азии [Текст] / Р.Р. Алиева // Таджикистан и современный мир. – 2003. – №1 (4). – 12с.
4. Ачкасов, В.А. Мировая политика и международные отношения [Текст] / В.А. Ачкасов, С.А. Ланцов. – М.: Аспект Пресс, 2011. – 480с.
5. Бжезинский З. Великая шахматная доска. [Текст] / З. Бжезинский З - М., 1998. - 256с.
6. Галумов, Э.А. Международный имидж России: стратегия формирования [Текст] / Э.А. Галумов. – М.: Известия, 2003. – 450с.
7. Дугин А.Г. Евразийская миссия Нурсултана Назарбаева [Текст] / А.Г. Дугин. – М.: Евразия, 2004. – 285с.
8. Закаруцева, Т.А., Каширина, Т.В. Международные организации и их роль в урегулировании конфликтов [Текст] / Отв. ред. Т.А. Закаруцева, Т.В. Каширина. – М.: Дашков и К, 2017. – 206с.
9. Гумбольд А. фон. Центральная Азия: Исследования о цепяхгор и по сравнительной климтологии. Т. 1. – М.: Типо - литография Т-ва И.Н.Кушнеров и К, 1915. – 350 с.
10. Зокиров, Г.Н. Геополитика [Матн] / Г.Н. Зокиров. – Душанбе: Эчод, 2009. – 331с.
11. Каримов, Ш.Т. Роль НПО в формировании гражданского общества в Таджикистане [Текст] / Ш.Т. Каримов. – Душанбе, 2008. – 292с.
12. Киссинджер, Г. Мировой поряядок./ [текст] / Г. Киссинджер. – М. 2014.- 544с
13. Логунов, А.Б. Региональная и национальная безопасность [Текст] / А.Б. Логунов. – М.: Вузовский учебник, 2009. – 481с.
14. Мамадазимов, А. Политическая история таджикского народа [Текст] / А. Мамадазимов. – Душанбе, 2000. – 362.с
15. Мунтян М.А. Основы теории международных отношений: Учебное пособие. М., 2007. - 270 с.
16. Мухаммад, А.Н. Донишномаи мухтасари сиёсӣ [Матн] / А. Мухаммад. – Душанбе: ЭР-граф, 2016. -378с.

17. Мухаммад, А.Н. Мукаддимаи идеяи миллӣ. [Матн] /А. Н. Махмадов. Душанбе 2013.- 177с.
18. Мухаммад, А.Н., Хидирзода М.У., Сафарализода Х.Қ. Сиёсатшиносӣ. - Душанбе: Паёми ошно, 2018. - 447с.
19. Мухриддин, С. Дастовардҳои сиёсати хориҷии Тоҷикистон <https://mfa.tj/tg/main/sijosati-khoriji/dastovardhoi-sijosati-khorijii-tojikiston> [захираҳои электронӣ]// С. Мухриддин. (санаи мурочиат 12. 09. 2022)
20. Назаров, Т. Дипломатияи муосири тоҷик [Матн] / Т. Назаров, А. Сатторзода. – Душанбе: Ирфон, 2006. – 221с.
21. Нуриддинов, Р. Ш. Сиёсати ҷаҳонӣ. [Матн] / Р. Ш. Нуриддинов – Душанбе, 2016.- 446с.
22. Парсонс, Т. Система современных обществ [Текст] / Пер. с англ. – М.: Аспект-пресс, 1998. – 271с.
23. Примаков, Е.М. Международные отношения накануне XXI века: проблемы, перспективы [Текст] / Е.М. Примаков // Внешняя политика и безопасность современной России. Хрестоматия в 4 т. Том 1. –М.: МГИМО, 2002. –С.193-203.
24. Раҳмон, Э. Тоҷикистон: даҳ соли истиқлолият, ваҳдати миллӣ ва бунёдкорӣ. – Ҷилди аввал [Матн] / Э. Раҳмон – Душанбе, 2001. – 468 с.
25. Ризоён, Ш.Ш. Натыйшьяные интересы во внешней политике республики таджикистан. Монография. - [Матн] / Ш.Ш. Ризоиён – Душанбе, 2020. – 320с
26. Савил, Л.В. Стрелы кентавра. Кибарвойна по-американски. – М. 2020. – 496с
27. Тетчер, М. Искусство управления государством: Стратегии для меняющегося мира [Текст] / Пер. с англ. – М.: Альпина Паблишер, 2019. – 504 с.
28. Усмонов У. Дипломатия Таджикистана [Текст] / У.Усмонов. – Душанбе: Ирфон, 2009. – 268с.
29. Федоров, В.Н. Организация Объединенных Наций, другие международные организации и их роль в XXI веке [Текст] / В.Н. Федоров. – М.: Логос, 2005. –С.56

30. Хантингтон, С. Столкновение цивилизаций. [текст]/ С. Хантингтон. - М. 2016. АКТ. – 640с
31. Хмылев, В.Л. Современные международные отношения [Текст] / В.Л. Хмылев. – Томск, 2011. – 210с.
32. Цыганков, П.А. Теория международных отношения [Текст] / П.А. Цыганков. – М.: Гардарики, 2003. – 323с.
33. Ятимов, С. Илм ва Амният [Матн] / С. Ятимов. – Душанбе: Ганҷ нашриёт, 2019. – 192с.

ФЕҲРИСТИ ИНТИШОРОТИ МУАЛЛИФ ДОИР БА МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ

I. Мақолаҳои илмие, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи тавсиянамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти

Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷоп шудаанд:

1. [М]. Муҳаммад, А.Н., Хидиров, Н.Н. Рочё ба ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Созмони амният ва ҳамкорӣ дар Аврупо [Матн] / Н.Н. Хидиров, А.Н. Муҳаммад // Ахбори институтҳои фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи Баҳоваддинови Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе, 2020. - №2. - С. 116-121 ISSN 0235 – 005X
2. [М]. Хидиров, Н.Н. Нақши иҷтимоӣ XVI – уми Шӯроӣ Оли дар рӯшди муносибатҳои байналмилалӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон. [Матн] / Н.Н. Хидиров, Ф. Ғуломносилова // Тоҷикистон ва ҷаҳони имрӯз. 2022. -№ 4 (80), - С. 70-78.
3. [М]. Хидиров, Н.Н. Ташаккулёбии ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо созмонҳои байналмилалӣ ва минтақавӣ [Матн] / Н.Н. Хидиров, // Гузоришҳои Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон. - 2022. -№ 4 - С. 99-108 ISSN 2791-0563
4. [М]. Хидиров, Н.Н. Таҳкими сиёсати хориҷии Тоҷикистон дар шароити муносири равандҳои глобалӣ. [Матн] / Н.Н. Хидиров, Ф. Ғуломносилова // Тоҷикистон ва ҷаҳони имрӯз. 2022. -№ 4 (80), - С. 120-128.

5. [M]. Хидиров, Н.Н. Нақши Пешвои миллат дар ҳамкориҳои байналмилалӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Н.Н. Хидиров, // Идоракунии давлатӣ. – 2022. -№ 3 (57), - С. 365-371 ISSN 2664-0651 (Print), ISSN 2664-0651(Online)
6. [M]. Хидиров Н.Н. Дигаргуншавии вазъи геополитикии минтақаи осиёи марказӣ ва таъсири он ба сиёсати хориҷии ҷумҳурии тоҷикистон. [Матн] / Н.Н. Хидиров, // Идоракунии давлатӣ. – 2022. -№ 4 (58), - С. 281-289 ISSN 2664-0651 (Print), ISSN 2664-0651(Online)

II. Мақолаҳои илмӣ дар маҷмуаи маводи конференсияҳо

7. [M]. Хидиров, Н.Н. Фаъолияти мутақобилаи Тоҷикистони соҳибистиклол бо Созмони амният ва ҳамкори дар Аврупо. [Матн] / Н.Н. Хидиров, А.Н. // “Масъалаҳои мубрами идоракунии давлатӣ ва хизмати давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон”. - Душанбе, 2020. - №1. - С.33- 42.
8. [M]. Хидиров, Н.Н. Мафкурасозии миллӣ ва нақши Эмомалӣ Раҳмон дар таҳкими сулҳу ваҳдати миллӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ. [Матн] / Н.Н. Хидиров, А.Н. // Мафкурасозии сиёсӣ дар раванди ҷаҳонишавӣ // Конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-назариявии - Душанбе, 30 ноябри 2024. маҷмӯи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-назариявӣ. Матбааи АИДНПҚТ. – Душанбе, 2024. – С. 199- 205
9. [M]. Хидиров, Н.Н. Таносуби менечмент ва идоракунии давлатӣ дар Тоҷикистон: ҳолат ва дурнамо. [Матн] / Н.Н. Хидиров, А.Н. // “Масъалаҳои мубрами идоракунии давлатӣ ва хизмати давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон”. - Душанбе, 2021. - №1 (5). - С.33- 40.
10. [M]. Хидиров, Н.Н. Рушди ҳамкориҳои байналмилалӣи ҷумҳурии тоҷикистон дар шароити тағйирпазирии фазои геополитикӣ. [Матн] / Н.Н. Хидиров, А.Н. // Идоракунии зиддибухронӣ: таҳлил, баррасӣ ва ҷустуҷӯи механизмҳои бартарафсозии он // Конференсияи байналмилалӣи илмӣ – амалӣ, Душанбе, 25-26

ноябри соли 2021: маҷмӯи мақолаҳои илмӣ ва маърузаҳо.
Матбааи АИДНПҚТ. – Душанбе, 2021. – С. 610- 617

11. [М]. Хидиров, Н.Н. Таъсири равандҳои глобалӣ дар масири сиёсати хориҷӣ. Низоми нави ҷаҳонӣ. // Маҷмӯи мақолаҳои илмӣ ва маърузаҳои конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-назариявӣ, Матбааи АИДНПҚТ. - Душанбе, 2021. – С. 299-310.

АННОТАТСИЯ

ба автореферати диссертатсияи Хидиров Нозимҷон Наимҷонович дар мавзуи «Ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои Осиёи Марказӣ дар соҳаи амният: ҳолат ва дурнамои инкишоф» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои сиёсӣ аз рӯи ихтисоси 23.00.04 – Проблемаҳои сиёсии муносибатҳои байналмилалӣ: инкишофи глобалӣ ва минтақавӣ.

Калидвожаҳо: Ҳамкориҳои амниятӣ, идеализм, реализм, либерализм, методология, Осиёи Марказӣ, ҳамгироии минтақавӣ, амнияти миллӣ, ҳувиати миллӣ, Русия, Чин, Амрико, СММ, Иттиҳоди Аврупо, ИДМ, СААД, СҶШ, НАТО, сиёсати “Дарҳои кушод”, дипломатияи ҳамсоиятӣ, дипломатияи фарҳангӣ, терроризм, ифротгарой, инкишофи сиёсӣ.

Дар автореферат мубрамияти мавзӯ, дараҷаи коркарди илмӣ, робитаи таҳқиқот бо мавзӯҳои илмӣ, мақсад, вазифаҳо, объект, предмет, фарзия, доираи таърихӣ таҳқиқ, аҳамияти назариявӣ ва илмӣ амалӣ, асосҳои методологӣ, пойгоҳи таҳқиқот, навоариҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳод шаванда, мутобикати диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ, дараҷаи эътимодноӣ, саҳми шахсии довталаб, тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои таҳқиқот, сохтор ва ҳаҷми диссертатсия дарҷ карда шудааст.

Ҷумҳурии Тоҷикистон пас аз ба даст овардани соҳибистиқлолӣ дар минтақаи Осиёи Марказӣ соҳиби ҷойгоҳ ва мавқеи нави геосиёӣ гардид, ки дар ба роҳ мондани муносибатҳо бо дигар кишварҳои ҷаҳон ва ҳамсоиягонаш таъсири муҳиму ҷиддӣ гузоштааст. Дар ин раванд сиёсати дарҳои кушод ва ҳаракат ба самти ҳамкориҳои дучонибаву бисёрҷониба ва мутақобилан судманд бо тамоми кишварҳои ҷомеаи ҷаҳонӣ ва ниҳодҳои байналмилалӣ аз аҳамият ва ҷойгоҳи вижа дар сиёсати хориҷии ин кишвар бархурдор мебошад. Ин ҳамкориҳо то ҷое пеш рафтаанд, ки ҳалли баъзе масоили мубрам ва боаҳамияти байналмилалӣ монанди масоили Афғонистон бидуни ҳузури фаъоли Ҷумҳурии Тоҷикистон амалан имконпазир намебошад.

Ҳамин тавр, дар таҳқиқот дарҷ мегардад, ки асоси муносибатҳои тарафайнро дар раванди ҳамкориҳои давлатҳо дар соҳаи амният, ҳадафҳо ва манфиатҳои миллию давлатӣ бо назардошти дурнамои инкишофи минтақавӣ ташкил медиҳад. Ин ҳама, ҷойгоҳи махсуси сиёсӣ амниятӣ дар ояндаи муносибатҳои минтақавию байналмилалӣ барои Ҷумҳурии Тоҷикистон фароҳам меорад.

АННОТАЦИЯ

к автореферату диссертации Хидирова Нозимджона Наимджоновича на тему «Сотрудничество Республики Таджикистан со странами Центральной Азии в сфере безопасности: состояние и перспективы развития» на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.04 - Политические проблемы международных отношений: глобальное и региональное развитие.

Ключевые слова: Сотрудничество в сфере безопасности, идеализм, реализм, либерализм, методология, Центральная Азия, региональная интеграция, национальная безопасность, национальная идентичность, Россия, Китай, Америка, ООН, Европейский Союз, СНГ, АСЕМ, ШОС, НАТО, политика «открытых дверей», дипломатия соседства, культурная дипломатия, терроризм, экстремизм, политическое развитие.

В автореферате отмечаются актуальность темы, степень научной разработанности, связь исследования с научной тематикой, цель, задачи, объект, предмет, гипотеза, исторические рамки исследования, теоретическая и научно-практическая значимость, методологические основы, исследовательская база, научно-исследовательская новизна, вопросы, выносимые на защиту, соответствие диссертации паспорту научной специальности, степень достоверности, личный вклад соискателя, апробация и внедрение результатов исследования, структура и объем диссертации.

После обретения независимости Республика Таджикистан приобрела новое геоазиатское положение и место в регионе Центральной Азии, что оказало влиятельное и серьезное воздействие на укрепление отношений с другими странами мира и ее соседями. В этом процессе политика открытых дверей и движение к двустороннему, многостороннему и взаимовыгодному сотрудничеству со всеми странами мирового сообщества и международными институтами имеют особое значение и место во внешней политике этой страны. Это сотрудничество продвинулось настолько, что решение некоторых неотложных и важных международных вопросов, таких как вопросы Афганистана, практически невозможно без активного присутствия Республики Таджикистан.

На основании вышеизложенного, основу взаимоотношений в процессе сотрудничества государств в сфере безопасности составляют национальные и государственные цели и интересы, к тому же перспективы регионального развития. Все это создает особое политическое и безопасное положение Республики Таджикистан в перспективе региональных и международных отношений.

ANNOTATION

to the dissertation of Khidirov Nozimjon Naimjonovich on the topic "Cooperation of the Republic of Tajikistan with the countries of Central Asia in the field of security: status and development prospects" for the degree of Candidate of Political Sciences in the specialty 23.00.04 - Political problems of international relations: global and regional development.

Keywords: security cooperation, idealism, realism, liberalism, methodology, Central Asia, regional integration, national security, national identity, Russia, China, America, UN, European Union, CIS, ASEM, SCO, NATO, "Open Door" policy, neighborhood diplomacy, cultural diplomacy, terrorism, extremism, political development.

The abstract indicates the relevance of the topic, the degree of scientific processing, the relationship of research with scientific topics, purpose, objectives, object, subject, hypothesis, historical field of research, theoretical and scientific and practical significance, methodological foundations, research base, research innovations, points to be defended, compliance of the dissertation with the passport of scientific specialty, degree reliability, personal contribution of the applicant, approval and implementation of research results, structure and scope of the thesis.

After independence, the Republic of Tajikistan has acquired a new geo-Asian position and position in the Central Asian region, which has had a significant and serious impact on the establishment of relations with other countries of the world and its neighbors. In this process, the open door policy and the movement towards bilateral, multilateral and mutually beneficial cooperation with all countries of the world community and international institutions have a special importance and place in the foreign policy of this country. This cooperation has advanced to the point that the resolution of some urgent and internationally important issues, such as the issues of Afghanistan, is practically impossible without the active presence of the Republic of Tajikistan.

Thus, the study emphasizes that the basis of mutually beneficial relations is in the process of interaction between states in the field of security, national-state goals and interests, taking into account the prospects for regional development. All this creates a special political and secure place for the Republic of Tajikistan in the future of regional and international relations.